

SVOBODNA

ŠT. 1—2

MLADINA

Vsebina:

Poslanica Otonu Župančiču. — Dr. D. Lončar: Za Akademijo znanosti in umetnosti ter narodno galerijo. Vladimir Premru: Ceste. Jože Dolenc: Pravica samoodločbe do odcepitve. Alfonz Gspan: Iz podzemlja. Vinko Košak: Silvestrovo. Lojze Udè: Borba za priznanje slovenskega naroda. — r —; Par vtisov. Jernej Stante: Justifikacija. Rezijance: Fašizem: »država = kapitalizem«. Vinko Košak: Balada. Dušan Kermavner: Rusija in ml. Fran Onič: Slutnja. L. R.: Razmišljanja o narodnih problemih. Alfonz Gspan: O naši kritiki. Lojze Udè: Kaj je narod. Bratko Kreft: Ruski teater. ZAPISKI: Ob jubileju imaginarnega upravnika (Kreft). Aforizmi 1928 (Bor.). Slovenska Akademija in usoda njenih prošenj (Košak). K materjalnemu stanju slovenskega visokošolca (Šeško). Preganjanje učiteljstva (Udè). OPOMBE: Medicinska fakulteta (M.). Morala med študenti (Mrzel). Poročila o Rusiji (Udè), Popravek.

**Uredništvo
in uprava:
Ljubljana
Miklošičeva
cesta št. 4**

1928

**Cena
10 Din**

SVOBODNA
MLADINA

**MESEČNIK ZA SODOBNA SLOVENSKA
KULTURNA VPRAŠANJA**

„Svobodna MLADINA“ izide
osemkrat v šolskem letu in
stane letno Din 40.—, za dijake
Din 30.—; za inozemstvo Din
10.— več.

ROKOPISOV ne vračamo. —
Naročnino, reklamacije pošil-
jajte samo upravi: Miklošičeva
cesta štev. 4, Ljubljana.

Odgovorni urednik: Lojze Udě.

Urednika: Alfonz Gspan in Vinko Košak.

Izdaja za Konzoreij »Svobodne Mladine« v Ljubljani: Lojze Udě.

Za tiskarno J. Blasnika nasl.: Mihael Rožanec.

Vsi v Ljubljani.

Obvestilo, zahvala in poziv!

Uredništvo »Svobodne Mladine« sporoča cenjenim naročnikom lista »Mladina«, ki je moral radi finančnih težkoč z drugo številko IV. letnika juridično prenehati, da se je kot nadomestilo in nadaljevanje omenjenega prejšnjega mesečnika ustanovil nov list z naslovom »Svobodna Mladina«, mesečnik za sodobna slovenska kulturna vprašanja. Ker je smatrati nanovo ustanovljeni list za nadaljevanje bivše »Mladine«, bo izšlo v letu 1928 8 številke »Svobodne Mladine«, ki bodo tvorile s prvima dvema prejšnjega lista celoten letnik z 240 timi stranmi.

Dalje javlja podpisano uredništvo, da se je stari konzoreij razšel. Mesto tega je sestavljen konzoreij »Svobodne Mladine« izključno le iz njenega sotrudniškega kroga, ki ga pred oblastjo in javnostjo predstavlja Lojze Udě. — Glede smeri »Svobodne Mladine« povdarjamo, da bo ostal njen program neizpremenjen, da bo torej »Svobodna Mladina« brezpogojno izpovedovala svojo slovensko misel in da bo pravitako brezobzirno nadaljevala borbo za kulturno, gospodarsko in politično osamosvojitvev Slovencev, združeno z borbo proti kapitalističnemu družabnemu redu. V tem oziru jamči za idejno plat lista podpisano uredništvo z vsemi svojimi sotrudniki.

Naročnina, ki jo je prejela uprava bivše »Mladine« je priznana in všteta kot naročnina novega lista za leto 1927/28. Glede novih naročb sporočamo, da ostane tudi cena lista neizpremenjena. Ker smo z osamosvojitvijo prevzeli naše zlasti vsa finančna bremena, smo prisiljeni, da pozovemo vse naše naročnike k rednemu plačevanju naročnine. Računamo z uvidevnostjo naših čenjenih naročnikov in se zanašamo na njihovo pomoč, od katere je list odvisen. Prosimo torej, da nam naročniki čimprej nakažejo zaostalo naročnino. Kdor pa do izida prihodnje številke (tretje, oziroma pete) ne bo poravnal vsaj polovico naročnine za l. 1927/28. mu naša uprava lista ne bo mogla več pošiljati.

(Nadaljevanje na tretji strani.)

*Poslanica Otonu Župančiču
za njegovo petdesetletnico*

Sredi januarja bo ves slovenski svet slavil petdeset let Tvojega življenja, ki si ga posvetil naši umetnosti. Slavil jih bo s ponosom in hvaležnostjo za vse, kar si mu nesebično dajal. Tudi mi, najmlajši, čutimo živo potrebo, da se odkritosrečno poklonimo Tvoji umetnosti, ki je vzrasla iz domačih tal, se ogrela ob umetnosti evropski in se spet neomadeževana povrnila k duši naroda, ki živi to majhno in ponižano življenje. Zavedamo se, da si nam Ti ustvaril poezijo, ki ne zaostaja več za poezijo narodov s stoletno kulturo, da si nam Ti odkril lepoto svoje domače govornice in da si nam dal novo, visoko besedo, ki ne ječi in toži, ampak zveni in poje. Veseli smo, da je tudi nam dana prilika, da izrazimo svoja čustva, nam, ki hočemo, da bo Tvoja pesem in pesem vseh naših velikih mož nedotakljiva svetinja slovenskega naroda, nam, ki se s trdno vero pripravljamo, da nas čas ne bo prehitel in nam, ki smo sredi borbe, da izlajamo vse pravice našemu človeku in človeku sploh.

In kakor smo bili vselej pripravljeni, da govorimo odkrito, tako ne moremo to pot zamolčati, da smo razočarani, ko nisi v najtežjih trenutkih narodovega življenja in njegovega trpljenja našel izraza v protest proti krivicam in ponižanju, ki ga je moral utrpeti takrat, ko je Ivan Cankar, Tvoj brat po sreči, odločno povzdignil svoj glas. Tem težje pa nam leži na duši Tvoj molk, ker čutimo, da bi prav Tvoja beseda mogočno odjeknila ne le v slehernem našem človeku, temveč tudi v vseh onih, ki so nas, in nas še vedno ponižujejo kakor brezpravno rajo.

Ne da bi s temi besedami kalili slovesnost, ampak, ker upamo, da boš sprejel vse to tako odkrito, kakor smo odkrito zapisali in da boš spet prisluhnil — kakor nekdanj naši narodni pesmi — obupnemu klicu svojega razbičanega naroda, Ti pošiljamo za petdesetletnico to poslanico.

12. januarja 1928.

SVOBODNA MLADINA.

Dr. Dragotin Lončar:

*Za Akademijo znanosti in umetnosti ter Narodno Galerijo v Ljubljani**

Z ustanavljanjem Akademije v Ljubljani nadaljujemo tradicijo svojih prednikov ali vsaj odličnih mož na Slovenskem. Početki Akademij segajo pri nas v XVII. stoletje, ko so nastale pod italijanskim vplivom, ki se je zlasti uveljavljal v stavbarstvu, kiparstvu in slikarstvu. Naša mladina je hodila takrat na visoke šole v Italijo ter od tam prinašala domov umevanje za znanost in umetnost, ki sta vzeveteli tudi pri nas. Najbolj znameniti ustanovi v tedanji dobi sta bili v Ljubljani »Academia Operosorum« iz 1693. leta in »Academia Philo-Harmonicorum« iz 1702. leta.

»Academia Operosorum« (Akademija delavnih), ki ji je bil ustanovitelj in predsednik stolni prošt dr. Janez Prešeren (ni mi treba posebej opozarjati na pomebnost imena Prešeren v slovenskem kulturnem življenju!), je ustvarila mogočno stavbarsko, kiparsko in slikarsko umetnost med nami, da si je z jezikovno-književnimi potrebami našega naroda ni bavila. To je storila obnovljena »Academia Operosorum«, ki si je pod Kumerdejem in Japljem dala nalogo, da goji slovensko književnost in znanost. Prva Akademija je stala ob prerodu likovne umetnosti na Slovenskem, a druga je kumovala prerodu naše besede in misli. »Academia Philo-Harmonicorum« (Akademija prijateljev glasbe), ki jo je ustanovil pl. Höffern (opozarjam na to ime, ker ga je nosila kot dekle tudi mati slovenskega pisatelja Janka Kersnika), je bila pa najstarejši glasbeni zavod v habsburški monarhiji in za 91 let starejša od konservatorija v Parizu.

Uspevanje znanosti in umetnosti je poleg primerne gmotnega blagostanja odvisno od dveh činiteljev. Vzpodbuda in zgled na eni, nadarjenost in sprejemljivost na drugi strani odločujejo o omikanosti. Oboje smo imeli Slovenci v obilni meri od nekdanj. Soseščina Italije nas je vabila, da smo se v srednjem veku začeli uveljavljati umetniški, a sosedna Nemčija nas je v začetku novega veka vzbujala h književnosti in znanosti. Omikan ni samo tisti, ki ustvarja osebno duševne vrednote, ampak tudi oni, ki čuti potrebo po njih, ki jih torej pospešuje in uživa. Slovenski narod je bil od nekdanj navdušen za znanost in umetnost, čeprav ni njegovo kulturno bogastvo plod samo njegovih sinov, ampak tudi drugorodcev na slovenskem ozemlju. In ako pri tem pomislimo, ob kakšnih političnih in socialnih prilikah se je porajala omikanost pri nas, potem šele moremo pojmovati vso veličino teh kulturnih prizadevanj. Brez lastne države, med

* Govoril v Mariboru dne 21. decembra 1927. leta.

turškimi napadi in kmečkimi upori, ob kugi in lakoti, ob požarih in povodnjih, kakor nam to ponazoruje stenska slika v cerkvi sv. Primoža in Felicijana nad Kamnikom — so ustvarjali posamezniki in ljudstvo v oblikujoči umetnosti dela trajne vrednosti. Nekateri med njimi so se dvignili do evropske višine, n. pr. kolajnar Sega, Lovro Janša, ki je bil profesor na dunajski slikarski akademiji, Kavčič, ki je bil celo ravnatelj dunajske umetniške akademije — vsi ob koncu XVIII. in v začetku XIX. stoletja, ali pa v novejši dobi pred nastopom slovenske moderne umetnosti portretist Tominc in brata Šubica.

Tudi v glasbi in petju smo hodili vzporedno s kulturnim zapadom. Ljubljčan Slatkonja, dunajski škof, ki je živel v drugi polovici XV. in v začetku XVI. stoletja, je vodil dunajsko dvorno godbo. In Trubar, ki je pod latinskim, nemškim, deloma češkim vplivom priredil prvo slovensko cerkveno pesmarico. Znamenit glasbenik beneške šole in svetovnega pomena je bil v XVI. stoletju Gallus-Petelin. Za njim Hren, ki je pripravljaval novo slovensko cerkveno pesmarico, nato Filharmonična Akademija in dalje do današnje naše glasbene in pevske omike — vse čisto stremljenje naprej in navzgor.

Ako je prišla vzpodbuda v likovni umetnosti in glasbi glavno iz Italije, smo dobili v književnosti in znanosti zgled iz Nemčije, ko so nastali pod njenim verskim vplivom v XVI. stoletju početki slovenskega jezikoslovja in slovenske knjige. To je bila velika doba pol stoletja, ki je daleč vidna po svojih monumentalnih delih, kakor so bila: prva slovenska pisava, prva slovenska slovnica v latinskem jeziku in prvi slovenski prevod vsega sv. pisma. Naš jezikovno-književni ter znanstveni razvoj se od takrat ni ustavil, čeprav sta ga časih pretrgala, a ne popolnoma uničila ogenj in meč, ker je bila ustvarjena tradicija iz roda v rod. Trubar in Dalmatin, Prešeren, Levstik in Cancar, Bohorič in Popovič, Vega in Stefan, Dolinar in Zhishman, Kopitar in Miklošič — to so vrhovi književnosti in znanosti slovenskega naroda.

Danes so pogoji za znanstveno-umetniško ustvarjanje popolnoma drugačni, to se pravi: neprimerno ugodnejši. Imamo mnogo znanstvenih in umetniških društev, ki delujejo svobodno, naše šolstvo je v novi državi narodno od najnižjega do najvišjega: univerze, ki je mati in sestra Akademije; zakaj univerza ima poleg znanstvenega dela tudi praktično nalogo, da pripravlja gojence za razne poklice, med tem ko opravlja Akademija samó znanstveni posel. Treba je enote in celote, da se dela po določenem načrtu, da se smotrno gospodari s časom in z denarjem, da se ohranja zveznost ter goji kritičnost znanstvenega in umetniškega raziskovanja in ustvarjanja. In to bi vršila Akademija, a Narodna galerija bi dajala pregled slovenske likovne umetnosti od najstarejših do najnovejših časov ter s tem služila kot praktična šola okusa za umetnike in občinstvo. Obedve instituciji pa bi bili ob enem z univerzo tista narodna trojica, ki

bi med Slovenci gojila in tešila ono večno človeško hrepenenje po resnici, lepoti in dobroti; bila bi tudi vežbališče duševnega odpora za neodrešene rojake na Koroškem in Primorskem, njih narodno-kulturno žarišče, naj bi bile politične prilike take ali onake.

Nastaja vprašanje: Ali smo znanstveno-umetniško dovolj močni glede na svojo maloštevilnost za ustvaritev, oziroma za dostojno vršitev poslov, ki nam jih nalagata Akademija in Narodna galerija? Dejstvo, da smo majhen narod, ima slabe in dobre posledice. Slabe, ker se marsikdo ustraši tega dejstva, da beži pred njim. To je naše vrazovstvo in dežmanovstvo, ki nima vere vase, one svetopisemske vere, ki prestavlja goré; to je malodušnost, ki ljudi šteje in ne tehta, »ker, da je moč samó v številu, misli,« kakor je to rekel Levstik. Bil bi vendar čas, da se otresemo te slabosti značaja, ker bi bil sicer genij slovenske besede in misli, Prešeren, zaman živel za nas in nam zaman pustil narodno-kulturno oporoko, ki se glasi: korenini v svoji zemlji, a košati se v svetovnost! V omiki ne odloča v prvi vrsti število, ampak duh, ne kolikost, ampak kakovost. Neizpodbiten dokaz nam dajejo Atene ob Periklejevi dobi, ko so šteje kakih 30.000 prebivalcev, a so nam njih pesniki, kiparji in modrijani še danes po več nego 2000 letih predmet občudovanja, raziskovanja in posnemanja. S tega stališča ima manjši narod to prednost pred velikim, da omika ob primernih drugih pogojih lažje prodira v široke vrste in se globlje zasidra v njih. Današnja doba je polna gmotnosti in nasilja, a vendar se skušajmo dvigati nad vsakdanjost kot potomci rodú, ki se je ohranil zató, ker je dajal prvenstvo duševnosti nad tvarnostjo, ko je ob silno težavnih političnih in socialnih razmerah sijajno premagoval mehanizacijo in materializacijo življenja.

Naši predniki so nam zapustili kulturno dediščino, ki jo moramo varovati in izpopolnjevati. To smo dolžni sebi in svetu, da ne zakopljemo znanstveno-umetniških darov, ki nam jih je dal Bog, ampak jih bogato izrabimo po geslih prve Akademije na Slovenskem: Nobis et aliis operosi (Delavni za sebe in druge) ter obnovljene Akademije: Več korakov, manj besed!

Vladimir Premru:

Ceste

Če z visoke višine pogled ti hiti preko daljnih ravnin,
preko hribov visokih — dolin —
razpne pred očmi se nešteto ti v daljo hitečih cest,
ki po njih potujejo
solze truda in nepokoj trpljenja.

Sive so ceste in dolge so ceste,
ko se prepeljujejo širom sveta —
kot nitke na mreži nešteti iskanj,
ki zanje vedo tisočletja spominov:
v skalnato steno vklesanih misli mrtvih in vseh živčih
človeških rodov — bodočim dnem s krvjo popisana knjiga.

Strme so ceste — trudni ovinki
in na korak ti prežijo prepadi:
globin neizmernih črni pogledi te vlečejo v dno,
v visoko nebo pa vpira se pogled tvoj blodni —
nebojgljeni človek.

Jože Dolenc:

Pravica samoodločbe do odcepitve

I.

Slovensko politično življenje spremlja že od njegovega početka do danes, še vedno nedosežena zahteva po svobodni in zedinjeni Sloveniji. Preveč nam je bila ideal in premalo resnična življenjska zahteva. Posledica tega je bila, da kljub močni narodni zavesti nismo in še danes ne vodimo načelne slovenske politike. Naši politični voditelji pa pridno krivijo hrbe pred vsemi režimi na katere smo po Wilsonovem principu samoodločbe, z mirovnimi pogodbami bili porazveljavljeni. Oportunizem jim narekuje, da podpirajo vsako reakcijo ...

Mladina, ki se je iztrgala strankarskemu vplivu in ki noče biti »up in nada« starim političnim lisjakom, dobro čuti vso umazanost in hinavščino našega javnega življenja, je trdno odločena, da vodi neizprosno načelno in neoportunistično borbo za čistost in zmago slovenstva. Zato je naša naloga, da izstrebimo vse škodljive vplive, ki nam jih je pustila zgodovina kot zatiranemu narodu, izklesati moramo svoj lasten duhovni obraz in odločno odkloniti vse pokrete, pa najsi prihajajo od katerokoli strani, v še tako lepi in mamljivi obliki, ki bi šli za tem da duhovno usužnji in ubijejo naš narod z oboževanjem kapitalističnih državnih kultur.

Ker nam Slovencem kot narodu v nobeni izmed držav na katere smo razkosani, niso priznane temeljne narodne pravice, enakopravnost in suverenost, upravičeno trdimo, da smo Slovenci v svoji celoti nesvoboden narod: iz česar izhaja, da je povsem nesmiselno vezati slovenski problem na katerokoli teh držav ali ga iz nje ven reševati. Odklanjamo radi tega misel, da bi n. pr. iz kraljevine SHS z vojno hoteli osvoboditi

Slovence v Primorju, na Koroškem in v Porablju. Zakaj prenaivni bi bili, če bi vojni pripisovali tako vzvišene cilje kot je osvoboditev narodov. Naloga vojne (vsake!) je rop in kot taka ima v današnji družbi zgolj imperialistične in aneksionistične cilje. Tudi nimamo nobene pravice da bi se nasilno vmešavali v zadeve zamejnih Slovencev. Militaristični poizkus za rešitev slovenskega problema zato odklanjamo, kajti tudi v primeru ugodnega izida vojne (najbolj verjeten bi bil: pogin vseh Slovencev!) bi zamejni Slovenci z zameno političnih gospodarjev pridobili samo v kulturnem pogledu, dočim bi celoten naš narodni problem ne prišel nič bližje svoji rešitvi, dokler ne bi kot narod imeli priznane enakopravnosti in suverenosti. Podpirati brez rezerve taka aneksionistična stremljenja bi pomenilo za nas odreči se slovenski narodni eksistenci in opravičiti svoje hlapčevstvo. Ker tega nočemo, odklanjamo tako bratomorno klanje, ki nam prinese lahko samo pogin radi tega ker smo prepričani, da se da slovenski problem rešiti na boljši in uspešnejši način: s **pravico samoodločbe do odeepitve**.

II.

Suverenost vsakega in enakopravnost vseh narodov sta dva temeljna principa politične demokracije. Kot narod zato Slovenci popolnoma upravičeno zahtevamo, da se nam ti dve pravici priznata povsod, kakor tudi iz narodne suverenosti izvirajoča pravica samoodločbe, ki gre kot zahteva politične demokracije lahko celo do odeepitve in priključitve k drugi (ali pa nazaj k stari) državi. Pravica samoodločbe in priključitve je izraz borbe proti narodnemu zatiranju in narodni neenakopravnosti, uspešno sredstvo za uničenje vseh privilegijev vladajočega naroda in sredstvo za doseg priznanja enakopravnosti vseh narodov. Kulminira ta pravica v zahtevi po odeepitvi in stvoritvi lastne narodne države; dosledno sprovedena bi nudila možnost mirnega sožitja narodov, kot ga predstavlja Švica ali pa sovjetska Rusija.

Ker razen sovjetske ustave ne jamči nobena druga suverenosti in enakopravnosti narodov, in ker je edino ruska revolucija dosledno sprovedla pravico samoodločbe narodov celo tam, kjer je bila navidezno v škodo revoluciji, hočejo nekateri gledati v njej izrazito komunistično parolo, ki se kot taka absolutno ne more skladati z zahtevami demokracije. Vendar ni to mnenje v ničemer utemeljeno. Dokazuje samo, da je danes že tako zelo propadel vsak smisel za demokracijo, da pomeni borec zanjo istotoliko kot komunist. Pa tudi to: da se današnja družba ne upa izvesti osnov demokracije do skrajnih mej, temveč vidi v njih naravnost oviro svojemu obstoju. In vendar današnja »ustavna« država sloni na ideji, da je narod izvor vse državne moči in da je sam upravičen voditi svojo

usodo! Kako je potem mogoče, da državni pravni red, ki sloni na ideji samoodločbe naroda noče priznati suverenosti in enakopravnosti narodov? Ali ni mar potem vsa demokracija današnjih držav drugega kot laž in slepilo? — Prav gotovo.

Zakaj ideja samoodločbe naroda, na kateri sloni miselnost meščanske (kapitalistične) države ni nikak absolut, kot pridigajo to njeni zagovorniki. V svojem početku je bila ta ideja izraz borbe predrevolucijskega meščanstva proti fevdalnemu družabnemu redu in pa — proti monarhizmu. Meščanstvu je služila kot moralno opravičilo za zavzetje državne oblasti. Prav tako kot na Francoskem se je meščanstvo borilo proti prežvelemu fevdalizmu —, ki je bil občutna ovira razvoju nove držbe —, idejno in politično na način in s sredstvi, kot prej francosko meščanstvo, seveda ne vedno brez kompromisov. (Eden takih kompromisov je konstitucionalna monarhija). Ideja, da je narod (ne kralj) izvor vse državne moči in da je upravičen sam voditi svojo usodo, je tvorila obeležje narodnih osvobodilnih bojev, zlasti v prvi polovici devetnajstega stoletja. Velikim narodom ni bilo težko ustvariti lastnih narodnih držav, dočim je za male narode taka borba bila večinoma brezuspešna. Veliki narodi so male podpirali v osvobodilnih bojih samo takrat, kadar so si zase od tega obetali koristi: zato le v tujih državah, dočim so doma vsak tak pokret v kali udušili. Razvidno je iz tega, da meščanski družbi ideja samoodločbe narodov ni bila absolutni in iskreni postulat. Tako je n. pr. carska Rusija doma udušila vsako narodno gibanje vseruskih narodov, dočim je bila nasproti balkanskim narodom odločna zagovornica in podpornica njihove samoodločbe. Prav tako so bili Angleži, ki so doma v krvi zadušili vsak napor Ircev za neodvisnost, pripravljeni podpirati vsak narod po osvoboditvi — če ni imel fabrik.

Princip samoodločbe narodov se torej ni uporabljal v to, da se z njim koristi poedinim narodom, pač pa zato, da se doseže z njim povečanje profitov imperialistov in razširitev trga za njihove produkte. V ta namen je služila v svetovni vojni tudi Wilsonova formula samoodločbe narodov. Imperialisti gledajo na tuje šibke narode samo z vidika, da jih kar najbolj opletnijo in da jih spravijo v svojo odvisnost.

Zlasti so prišli v odvisnost velikih imperialističnih držav, Anglije, Francije in Nemčije poleg kolonialnih tudi drugi, predvsem mali narodi in njihove države po l. 1870., ko se je začel iz teh velikih držav izvoz finančnega kapitala v zaostale, predvsem agrarne zemlje. Posledica investiranega kapitala je bila gospodarska in politična odvisnost malih držav od velikih. Njihova politična odvisnost je dosegla toliko stopnjo, da so imperialistične velike države določale dostikrat njihovo državno obliko in dajale pravec zunanji in notranji politiki ter imele glavno besedo pri državnem proračunu. Državna organizacija takih finančno odvisnih narodov je izgubila vsako, specifično, njihovim interesom

služečo funkcijo in se spremenila v orodje tujih imperialistov, ki so se ga posluževali v to, da so strli vsak poskus naroda, da se otrese svojih izkoriščevalcev. V takih državah je kaj hitro izginil vsak smisel za demokracijo, navadno je prišlo do odkrite diktature. Domač kapitalistični razred ni bil razvit, namesto njega so imeli v rokah državno organizacijo pokorni sluge tujega finančnega kapitala: domači spekulanti, parveniji in oderuhi; ljudje brez kakega vladavniškega talenta, koruptni in reakcionarni, tista socialna plast, ki ima na Balkanu svoje specifično ime: čaršija. V takih državah — njihovo število se je po vojni zelo pomnožilo — so narodi kljub navidezni državni »suverenosti« izgubili vsako samostojnost in zapadli v hujšo sužnost kot pa so bili v dobi razkrajajočega se fevdalizma. Zato je v njih borba za narodno neodvisnost tesno zvezana z borbo proti imperializmu kot zadnji fazi kapitalistične družbe. Slovenci se moramo zavesti, da moramo voditi našo borbo za neodvisnost in enakopravnost v tem okviru, če hočemo doseči uspeh. Naša usoda se bo reševala obenem z drugimi tlačanimi narodi, zato je dobro, da si jih pridobimo kot svoje naravne zaveznike. Pa ne samo v zvezi z zatiranimi narodi, marveč tudi v zvezi z vsemi tlačanimi sploh; z delavci, kmeti, proletarizirano inteligenco, ženami.

S finančno odvisnostjo je pri državah vse to, kar je tvorilo njihovo resnično obeležje postalo krinka in slepilo.

Kaj je tu parlamentarizem? Po želji par tujih kapitalistov pa proti interesom naroda ter brezvednosti poslancev sklenjen zakon. (Primerjaj pri nas čl. 82! ali pa sedaj 44!)

In suverenost takih držav? Pravijo, da suverenost ni superlativum, ampak komparativum. Zase vem: negativum. Pa demokracija? No, včasih smo nekaj slišali... Danes pa... komunisti... sploh: gumpec, kdor vanjo veruje.

Tlačene narode krinka ne bo dolgo slepila. Mase bodo spoznale svoj položaj in takrat bo bolj kot kdaj prej odmeval po Evropi in po ostalih delih sveta v kolonijah klic po samoodločitvi narodov.

III.

Da imamo Slovenci pravico zahtevati pravico samoodločbe, je nesporno. Narod smo. In dokler vidovdanska ustava vsebuje oddelek o državljanskih pravicah in dopušča možnost revizije, vsedotlej smo upravičeni, da na zakonit način zahtevamo priznanje te pravice. Sicer pa smo se kot narod priključili na podlagi samoodločbe kraljevini SHS, zato smo upravičeni, da zahtevamo lahko tudi odcepitev in ponovno priključitev na principu federacije. Mi zahtevamo pravico samoodločbe, ker hočemo kot narod sami odločati o svojih zadevah. Mi zahtevamo več kot avtonomijo: **samoodločbo**, zato da bomo tako o načinu državne oblike, glede sožitja z drugimi narodi in državami sami lahko odločali.

To pravico zahtevamo za vse Slovence, ne glede na to v kateri državi prebivajo.

Primeri Švice, Belgije, Nizozemske kažejo, da je tudi v današnji družbi možno sprovesti zahtevo po enakopravnosti narodov. Primer odcepitve Švedske od Norveške l. 1903. pa jasno kaže, da je možno izvesti pravico samoodločbe do odcepitve in to brez vojne, brez meščanske revolucije, mirnim potom. Trditev predsednika beograjske borze dr. Marinkoviča »da se taka sprememba državnega reda, da neka država preide od unitarizma k federalizmu ali od federalizma k unitarizmu, more izvesti samo na dva načina: ali z meščansko vojno, ali od zunaj med kako veliko vojno, v katero bi bila zapletena ta država« torej ne drži. Ta trditev le opravičuje sloves, ki ga nekateri diplomati uživajo v tujini, da so jim namreč zunanje zadeve precej tuje, drugega pa nič.

Če gledamo na narodno borbo za osvoboditev izpod jarma imperialističnih držav, ne smemo misliti, da je brezupna. Slovenci nismo sami. Z nami vred trpi nad eno milijardo duš zatiranih narodov celega sveta. **Med temi narodi so tudi vsi balkanski narodi brez izjeme.** Tega se mi zavedamo, zato ne poznamo mržnje do nobenega naroda, dasi so njegovi predstavniki naši tlačitelji.

V kraljevini SHS bomo praznovali letos desetletnico sanj in hrepenenja po Jugoslaviji. Ali ne bi mogla kraljevina SHS lepše proslaviti te desetletnice, kot da dá vsem narodom popolno pravico samoodločbe ter na ta način ustvari namesto trhlega in mrtvega narodnega edinstva, trdno in živo edinstvo narodov? Jasno je, da bi se poedinji narodi ne hoteli poslužiti pravice samoodločbe do njene skrajne meje, do odcepitve, marveč bi upoštevali koristi, ki jih nudi velika država malim narodom. Tak akt bi bil v največjem interesu vseh narodov brez izjeme, z njim bi pridobili v notranje in zunanje političnemu oziru. Napravili bi prvi veliki korak v novo dobo človeštva...

IV.

V tem, da si je mladina danes na jasnem, da je treba borbo za slovenstvo voditi radikalno in neoportunistično in da jo je treba voditi v zvezi za novo družbo, se loči od naših političnih strank in zato odklanja njihovo »delo«.

Na jasnem si moramo biti zlasti mi v kraljevini SHS, da nobenar izmed strank, ki so zastopane v parlamentu ni voljna voditi slovenske borbe. Ne SDS ne SKS, oziroma novi blok »seljaške demokracije«, ne SSJ, niti SLS ne. Zlasti glede SLS si moramo biti na jasnem, ker se izdaja za edino legitimno zastopnico slovenstva. Obeležje SLS tvori klerikalizem. In klerikalizem je v nasprotju s krščanstvom izrazito reakcionaren. Služi zaradi izredne svoje gibčnosti vsakemu reakcionarju, je zaradi tega siguren v svojem obstoju vse dotlej, dokler bo kaj

reakcionarjev na svetu. V dobi imperializma je zagovornik narodnega zatiranja, diktature, fašizma in monarhizma. V nacionalnem pogledu je tam, kjer je tudi vojaški bog: na strani močnejših. Vedno lahko najde moralno opravičilo za zatiranje malih narodov. Klerikalizem je anacionalen, nacionalen je samo tam, kjer se čuti ogroženega in samo zato, da lahko licitira. Mladina si mora biti v tem na čistem, da ne bo zaupala v slovenstvo SLS. Seveda ostale stranke niso boljše. SDS poznamo: zaradi svoje nesposobnosti, brezidejnosti in preodkritega političnega vlačugarstva je še slabša kot SLS.

Kaj imamo mi od teh naših strank? Zgolj škodo. Boljše bi bilo, da bi sploh ne imeli parlamentarnega zastopstva, kot da imamo tako. Ali smo od »sodelovanja« SLS v vladi pridobili? Če danes »Slovenec« igra Parademarsch, igra »Jutro« Trauermarsch. Jutri, če se bosta vlogi v parlamentu zamenjali, se bosta zamenjali doma tudi gramofonski plošči, kakor vselej. Narod pa trpi, se zadolžuje, izseljuje, preklinja, voditelji pa so na dan volitev pijani od veselja, da bodo zopet imeli priliko vršiti »praktično delovanje« za narod.

Ni smisla za načelno slovensko politiko, ni smisla za gospodarsko in socialno delo — samo bedasto diletantstvo, spoznavanje in neumevanje življenskih vprašanj. Vse je oportunitizem z geslom: »Ja, kaj pa hočemo«!

Letos boimo praznovali osemdesetletnico slovenskega političnega življenja. Koliko so se naši politiki znanstveno bavili z vprašanji politike, bodo lahko pokazali. Niti Grüna niti njegovega robca ne bo treba, da bi spravil vanj politično znanstveno literaturo, ki so jo v trudu in znoju za mili slovenski rod, narod, ljudstvo, oz. pleme napisali »pervaki«.

Naj se »pervaki« zavedajo, da jim je prof. dr. Pitamic svojo »Državo«, čeprav najbrže ni imel tega namena, dal prav krepko klofuto.

Glede zamejnih Slovencev v Primorju je treba povdariti, da tudi zanje zahtevamo pravico samoodločbe do odcepitve. Tudi tam slovenska politika ni boljša kot pri nas. Dr. Wilfan, kot predsednik kongresov narodnih manjšin, namesto da bi kot Slovenec odločno zahteval za vsako narodno manjšino pravico samoodločbe, zleze navadno pod klop, kadar je treba spraviti na dnevni red vprašanje naše narodne manjšine. Prav tako mi ne moremo biti zadovoljni s kulturno avtonomijo, ki jo obetajo koroškimi Slovincem. Kulturna avtonomija predstavlja izvzetje šolskega vprašanja iz ostalih narodnih zadev. To je bil svoječasni zamisel Otto Bauerja in Rennerja, ki sta reševala narodno vprašanje v Avstriji z vidika ohranitve Avstrije, ne z vidika koristi poedinih narodov. Reševala sta ga čisto imperialistično. Zato je umljivo, da se za ta (še poslabšani) načrt zavzemajo sedaj tudi velenemci. Saj je dr. Angerer izjavil, da hočejo dati kulturno avtonomijo Slovincem »ne ker to zahtevajo koroške (torej niti slovenske!) koristi, ampak velenemški interesi... Angerer trdi,

da je ta načrt spraval slovenske zastopnike v deželnem zboru v veliko zadrego. Ali ga sprejmejo in potem se morajo odreči vsaki zunanji politični propagandi, ali pa ga odklonijo in potem se baje onemogočijo v mednarodnem svetu« (Slovenec 3. dec. 1927.)

Nāše stališče. Če koroški Slovenci ne upajo doseči boljšega načrta kot je omenjeni (narodni kataster je skoro res, da nesprejemljiv), naj sprejmejo takega, kot se jim nudi, vendar z izjavo, da nikakor ne pristanejo na to, da bi bil s tem slovenski manjšinski problem rešen, marveč, da hočejo vztrajati v borbi za enakopravnost Slovencev z Nemci. Tudi tu je treba staviti zahtevo po popolni pravici samoodločbe Slovencev v vsakem pogledu, ne samo glede nekaterih kulturnih vprašanj. Zakaj koroški Slovenci ob znanem plebiscitu niso smeli odločati o tem ali hočejo živeti sami zase, marveč za njih se je glasilo vprašanje ali hočejo iz dežja pod kap. Če danes Nemci uporabljajo proti njim kulturno avtonomijo kot orožje, da enkrat za vselej umolknejo v svojih zahtevah, naj koroški Slovenci vstrajajo na maksimumu svojih zahtev, na pravici samoodločbe za se, kakor tudi za vsak drug narod v vsaki državi. Oni se morajo ozirati samo na svojo korist, ali je ta kateri državi všeč ali ne. Samo na ta način bodo vodili uspešno borbo proti narodnemu zatiranju.

V.

Proti bajonetom, puškam, plinom, tankom in topovom postavljamo mi idejo o samoodločbi narodov. Naravnejše, humanejše in uspešnejše sredstvo je to. Toda oni mrmrajo: »Z besedami se vendar ne da nič spremeniti«. Mi nasprotno hočemo vse prav z besedami in mislimi spremeniti — prav radi tega, ker večina današnjih ljudi veruje v ideale, ne da bi verjeli v njihovo moč, pa bi jim lahko dali moč sami, če bi hoteli. (Barbusse.)

Imeti moramo pogum in veliko vero. Strahopetnost in nevera vase se najhujše maščujeta.

Alfonz Gspan:

Iz podzemlja

Globoko v zemlji tvoje srce ječi.

Kadar sem sam

čujem natanko tenak glas:

»Joj, kako me na prsa tišči.«

Če bi pa vedel, kako je z menoj,

kako se mi kelih

med prsti drobé,

in da duša hoče

pa pota ne vé...

Ko bi to vedel —

dal bi mi iz groba roké.

Vinko Košak:

Silvestrovo

Schimmy, Java, Tango, Valček in vrag vedi kako se glase vsi plesi. Eden za drugim, brez nehanja, brez konca. Kakor v pijanem ritmu je vzvalovala s tobakovim dimom napolnjena dvorana. Pot razpaljenih človeških teles, neznosna vročina, duh po vinu, politem po belih prtihi: rdeče rože v belo vezane.

Vse pleše. Tu so vsi bratje, od rokodelca do nadutega oficirja, od odlične narodne dame do navadne počestnice.

Strast je razgrnila svojo rdečo, razpaljeno perot. Luč lestenčev je motna in težka. Rdeči baržun, razpet po stolih, vabi telesa, da se razgalijo v svoji beloti. Kje si divji, brezmejni bakanal, željno te čaka množica, da zapoje visoko pesem strasti!

Godba je za trenotek utihnila, težko so se oklenile žene mož. Besede so kot razpaljene, težke. V višino naviti glasovi. Prsa se burno dvigajo, želeč si strastnih poljubov, ki potapljujejo v pozabljenje.

Telesa drhte. Živeci so kot naviti v špiralo, ki trepeče venomer.

Tudi ti blede deklica si med njimi. Ne poznam več tvojih oči, v strasti razpaljenih, po nagoti koprnečih. Moten in težak je njih blesk. Tvoje težke črne trepalnice trepetajo, da bi se zaprle v brezumnem uživanju.

Ljubil sem te globoke oči, ta blede, kot v mramor urezani obraz, te mlade nedolžne ustnice, za tiho besedo ustvarjene.

Žalost je v mojem srcu. Nič več ni veselo, nič več ne iskré moje oči, ko te gledajo trepetajočo v muskuloznemu objemu.

Stopil bi ti nasproti in bi ti rekel: »Pusti dekle, pojdi domov, zapri se v svojo tiho kamrico in se potopi v svojo belo dušico. Vprašaj svoje srce, če je to tisto po čemer neznanim, daljnolepim, je hrepenelo in čakalo s strahom in trepetom in vendar z naslado.«

Pa ne bom stopil. Zakaj vem, zvonko bi se zasmejala. Pijani pari bi obstali in me gledali začudení — norca, ki v prosvetljenem XX. stoletju govori take besede. Vem, ples vam je življenje, njegov divji, strastipolni ritem živa beseda, v tolažbo in pozabljenje.

Zato bodi blagoslovljen na veke. Amen.

Jaz pa bom pljunil na svojo dušo in si poiskal ljubico, lepo in mlado; zaplesal bom, da bosta vzvalovili najini telesi v divjem ritmu. Iskal bom najvišjo naslado, da jo vam položim na oltar in bom vaš kralj.

Lojze Udè:

Borba za priznanje slovenskega naroda v kraljevini SHS in Slovenci izven njenih mej

Borba za priznanje slovenskega naroda v jeziku politike pomeni borbo za samostojno združeno Slovenijo ali, kakor smo govorili še nedavno za avtonomijo. Marsikateri Slovenec bi se še pridružil tej borbi, če bi ga ne plašil ozir na Slovence izven mej kralj. SHS in zlasti na primorske Slovence. Ta ozir je sploh zadnji in najvažnejši razlog, s katerim mnogi Slovenci zavračajo to borbo. Takole pravijo: »Čim bolj trmasto bomo Slovenci poudarjali, da smo samosvoj narod, tem manj se bodo Srbi brigali za usodo koroških in primorskih Slovencev. Le če bodo imeli Srbi občutek, da se borijo zase, se bodo borili tudi za Slovence«.

Zgrešen trenotek v preteklosti (Zupanič, krfska deklaracija, Pivko, SLS ob prevratu), ko bi se z glavnim moglo razščititi tudi to vprašanje brez nevarnosti in je bilo treba za to le nekoliko poguma, iskrenosti in širokogrudnosti, dozorelega pogleda v nove smeri razvoja, je težko popraviti. Težko je popravljati to, kar je v enem izmed najvažnejših trenotkov v zgodovini človeštva zgrešila iz zelo negativnih človeških sil porojena miselnost slovenske napredne in katoliške inteligence.

Človeku, ki se zaveda z vso jasnostjo, da je slovenstvo kot narod dejstvo in dolžnost in ki se dosledno temu tudi zaveda, da je usoda Slovencev odvisna predvsem od njih samih, od njihove lastne sile duha, srca in razuma, borbenosti in pripravljenosti na žrtve, ne pa od kateregakoli drugega naroda, pač ni treba iz razporejenosti političnih sil in toka političnih dogodkov dokazovati in zatrjevati, kako nesmiselno da je vprašanje, ali moremo s ponižnostjo pred Belgradom odkupiti njegovo brigo za Slovence izven kralj. SHS ali ne. (Ta ponižna ubogljivost naj bi se pokazala v tem, da opustimo borbo za priznanje slovenskega naroda, za avtonomijo.) Je tukaj nekaj neposrednejših, psiholoških dejstev, ki govorijo proti takemu povpraševanju in nihanju. Kaj se namreč to pravi: s svojo ubogljivostjo odkupiti brigo Srbov za Slovence izven kralj SHS?

To se pravi lagati se, ubiti svoj ponos, odpovedati se rasti iz sebe in zaiti tako v zmedo duševnega razkroja ter s tem ubitim ponosom, servilnostjo in zmedo v sebi »pomagati« Slovincem izven kralj. SHS ter »nagniti« Srbe, da se bolj pobrigajo zanje, odnosno da jih celo »osvobodijo«. Slovenci izven kralj. SHS želijo v Jugoslavijo le zaradi tega, ker mislijo, da se tu zaradi ugodnejše razporejenosti političnih sil, dane Slovincem večje možnosti izvojevati si dobro ureditev svojega življenja, kakor pa drugod. (Tudi iz Avstrije smo hoteli samo zaradi tega.) Kdor nam hoče pomagati, naj nam pomaga kot samosvojemu narodu, ki živi težko življenje, ki je maloštevilen, a razbit na tri države,

v stotisočih raztresen po svetu, ki je moral v zgodovini že veliko pretrpeti, ali pa naj nas pusti na miru in naj nas ne bega z videzi. Vsakemu narodu, ki nam hoče pomagati, bomo tudi Slovenci znali biti hvaležni, radi in moralno prisiljeni bomo vračali ljubezen narodu, ki nas podpira; v nasprotnem slučaju bomo s tem večjo jasnostjo vedeli, da se nam je čisto samim boriti za življenje in smrt. Oni, ki ne priznavajo slovenskega naroda, in drugi, ki ga priznavajo samo v besedi, a ne tudi v dejanju, morejo biti tudi v tem vprašanju pač malo verodostojni tolmači slovenskih čustev in misli.

Slovenci v kralj. SHS smo predvsem poklicani, da skrbimo in delamo za boljšo bodočnost Slovencev izven mej. Skrbeti in zanje delati pa morejo le v sebi močni Slovenci. V sebi močni Slovenci pa so le oni, ki brez dvomov grade na zdravem temelju slovenske kulture naprej v duhu in smeri tiste ljubezni in vere, iz katere rastejo njeni vrhunci. Le v tem duhu Slovenci živimo in zmagujemo. Pričakovanje srbske pomoči se nikdar ne sme izpremeniti v servilnost, kajti to bi se reklo kupovati svobodo s suženjstvom.

V ostalem pa je ravno to vprašanje še zelo slabo pojasnjeno in je posebno glede sredstev in načina v delu in boju za Slovence izven kraljevine SHS ter glede končnega cilja tega boja, še zelo nerazčiščeno. Neresnost in neiskrenost v tem vprašanju na slovenski strani ni dosti manjša kakor na srbski in jugoslovenski. O tem bomo v tej reviji še govorili.

Za cilj svojega političnega stremljenja smo si zastavili samostojno združeno Slovenijo. Ne pozabimo pa, kolike važnosti so za nas kulturne ustanove, kjer bomo dotlej, dokler ne bomo tudi politično, združeni vsaj duhovno. Zato je naša dolžnost, da prispevamo, kolikor je v naši moči v fond za slovensko Akademijo znanosti in umetnosti in za Narodno galerijo.

— r —

Par vtisov

Pozdrav oficijelne Italije, ki ga potnik prejme na njenih mejah, je — oborožena pest. Očitno povdarjena, v oblast povzdignjena oborožena pest, ki v bistvu ne čuva, ne straži, ampak vlada. V številnih puškah po kolodvorih, v načinu sprejemanja vsakega tujca slutiš oblast, ki se je, svesta si svojega nasilja, ogradila z bajoneti, predvsem v zmislu samoohrane. Za njen etični in socijalni pomen, za njeno upravičenost pred potrebami sodobnega človeka odgovarja italijansko ljudstvo. Za nas je važen le njen odnošaj do dela našega naroda, ki mu je dvakrat

tuja, v političnem in socijalnem zmislu. Našim ljudem znači dvojno nasilje — in to je temelj njih razmerja do svojih gospodarjev.

Meja, pred desetimi leti samovoljno začrtana med italjansko in našo državo, nam ni izpočetka značila mnogo. Bila je tako vsa v zraku, brez živih potreb, na nič organskega oprta, da sploh nismo računali z njo. Ničesar ni bilo takrat, kar bi nas sililo računati s fakti. V deželo so se nam vsipali problemi svobode in iz nje izvirajočih potreb — izgubljena zemlja je še vsa pripadala nam, v zavesti vsaj, in prepričanje, da jo osvobodimo, je bilo vse, s čemur smo se ji oddolžili. Tega oddolževanja smo se pa sčasoma tako navadili, da smo ga ponavljali vsako leto po večkrat, zraven pa prezrli ono, kar je realnosti ustvarjal čas. Pojdite danes čez mejo, da se zgrozite; nekdanja tako nedolžna meja je danes res, je živa, ima svoj pomen, svoje posledice, ima svojo funkcijo. Na njeni levi in na njeni desni strani se je razvilo dvojje življenje, med seboj po načinu svojega življenja tako zelo različnih. Tod okrnjeno Slovenstvo, z odprtimi ranami zagnano v svojo rast; tam izpodreznano del ljudstva, pahnjen v životarjenje, v pasivno vztrajanje in propadanje obenem; stoječa voda; drevo, ki ne odganja mladik in ne ve, če ga prazni dnevi vodijo razkrajanju ali življenju v naročje. — Kako vodena, kako plitva se zde spričo tega dejstva gesla naše vsakdanje politike, kako ozek, emerikav in nemožat ves ta vsakdanji pot naše inteligence.

*

Način životarjenja, ki so ga leta izsilila od slovenskega prebivalstva, način občevanja z vsiljenim gospodarjem ni povsod enak in se je večjidel izoblikoval na podlagi socijalnih interesov v raznih pokrajinah prevladujočih družabnih plastih. So kraji, kjer je ostal med tujcem in domačini zid, ki ga ne premoste niti italijanske družabne prireditve, niti grožnje ali strožji režim, niti organizacijske zanjke. Povsod tod je odnošaj med ljudstvom in domačimi premožnejšimi sloji globlji in pristranejši. Skupno klubovanje, skupno vztrajanje je izpolnilo njihove človeške pojme z novo vsebino. Ta pot pomeni: zapreti okna in vrata domovja in obrabiti sreča za dolgo prezimovanje; nekaj nenaravnega v bistvu, vendar je rojeno le v zmislu reakcije, kot grenka resignacija, obračun z brezpravnostjo v njeni goloti, kakršna je, ne pa, kakršna bi hotela biti. Drugod je vsled priseljencev postalo razmerje zabrisano in neodrejeno. So pa kraji, kjer je plast slovenske gospode zavestnejša v zmislu svoje socijalne vloge. Tu se krijejo interesi teh slojev z interesi priseljenega življa, ki povečini reprezentira oficijelno in neoficijelno italijansko buržoazijo. V takih krajih se odpira prepad med domačo gospodo in med ljudstvom. Organične vezi se trgajo v pogonu za razrednimi potrebami vsakdanjega dneva, tok moderne civilizacije odnaša naše premožne sloje v milje italijanske buržoazije istih potreb in življenskih pojmovanj. Kmet in delavec pa postajata nezaupljiva

proti njim, a v isti meri kakor proti tuji gosposki. Zarita v svojo revščino, zapostavljena politično in socijalno, ostajata nosilca jezika in življenja domače zemlje.

Na praznik zmage italijanskega orožja se je v večjem kraju odigrala velika komedija. Praznovanje fašistov; kraj v zastavah, popoldne manifestacije.

Na okrašeni tribuni je z italijansko vojaško in civilno gosposko bila pomešana slovenska boljša družba. Mimo tribune se je razvrstil sprevod z zastavami, godbami, vojaštvom, fašisti in tako dalje. Komedija, ker je bila vprizorjena v zmislu nasilja, v zmislu nečesa, kar se hoče s silo vcepiti v domač organizem; komedija, ker se ponavlja večkrat na mesec, spremljana s plesi in zabavami, kakor bi našemljena spaka zašla v mirno resnobo vsakdanjega dneva. Toda konec sprevoda ni bil komedija! Tam je korakalo nad sto otrok v črnih srajcah in ob strani, ob robu vaške ceste so jih spremljale matere v črnih rutah. Ti otroci so prišli daleč naokrog iz okolice, manifestirat za fašizem, za diktatorja, za idejo, katere edini temelj je oborožena pest! V kakšnem znamenju se vrši to delo? V znamenju človeka? Organičnih potreb? Delo, ki stremi za videzom široke organizacije brez ozira na notranji smisel, upravičenost, na notranjo, iz življenja zraslo potrebo...!?

V vaški krčmi sedi preprosta žena in s svojo preprosto besedo riše položaj ljudstva v zasedenem ozemlju. V njenem pripovedovanju ni praznih, navdušenih gest o narodu in o svobodi, nobenega sentimentalnega podajanja čuvstev, nič romantičnega. Vse je zajeto iz realnih razmer, iz življenja, ki gre dan za dnem mimo njene hiše. O fašizmu-vladarju govori iz izkušenj pri gospodarstvu, iz težav ljudstva, ki je socijalno pritisnjeno ob tla, obubožano in vrh vsega brezpravno. Njena kritika ideje same pa poteka iz zdrave misli, ki ne more v teatru zreti življenja in v samovoljnosti plačanih nacijonalistov ne upravičenosti, ne socijalnega zmisla. Slovenstvo ji je domačija, v najpreprostejšem svojem pomenu. V njenem zmislu ji je tujec odveč in nerazumljiv, po besedi in delu; v svoji notranjosti je zvezana z drugim, njeni krvi sorodnim organizmom, v čigar razvojno pot je bila pritegnjena že v naročju domače hiše. Njen svet, ki ga izpolnjuje kot človek in socijalno bitje, je živ člen v verigi tradicij druge celote, v kateri je duhovno in organizacijsko doma; to se pravi, da se le v njem zaveda svoje polne človeške aktivnosti. Kljub gospodarskim neprilikam in dnevnemu poniževanju pred tujo oblastjo, pa so njena največja skrb otroci. Šola poizkuša izkoptati prepad med njimi in med materjo, ker je njen prvi cilj, da vzgoji zavedne italijanske nacijonaliste. V zmislu tega namena je prikrojen način pouka in vse drugo. In preprosta žena opaža, da

bodo njeni otroci zapustili šolo skoro popolnoma nevedni, niti pisanja in branja ne posebno vešči, zraven pa pokvarjeni od metod, ki z darovi in raznimi drugimi ugodnostmi poizkušajo približati deca italijanstvu.

Del naravnega razvoja vseh ljudskih enot je, da dajejo na vse pojave okrog sebe svoj resnično človeški odgovor. Le tako raste v narodih svetovni nazor in se oblikuje vsebina njih človečanstva, ki oživlja sedanost in odpira ravna, jasna pota v bodočnost.

Fašizem v Italiji je svojevrsten pojav in bi z naše strani zaslužil globokega, vseh dnevno-političnih ozirov prostega razmotrivanja, da se najde odgovor našega človeka nanj. Po vseh dosedanjih znakih mu bo prostor med pojavi nasilnih, reakcionarnih gibanj, ki se jim je na podlagi danih pogojev posrečilo iztrgati gotovo politično enoto iz človeške skupnosti in jo izločiti iz svobodnega sožitja in sodela z njo.

Odnosaj fašizma do našega ljudstva pa je poglavje zase, ki vzbuja preziranje in gnus zaradi vseh svojih metod, brutalnosti in nemorale. Namen sam — raznaroditev ljudstva — je danes, po svetovni vojni, spričo svetle, visoke hrabrosti in čistosti sodobnega duha v boju za formo in vsebino novega življenja, brezdušno, surovo poniževanje živega duha, ki se upira — ne nacionalističnemu — pač pa človeškemu čuvstvovanju. Vrh tega so pa raznarodovalne metode fašizma s svojim računanjem na nižje instinkte, s podkupovanjem, z brezsrčnim igranjem z otroškimi srci in z vsem drugim brez etike, polne cinizma in rafinirane zlobe.

Kaj smo pri nas storili dovolj, da vtisnemo našemu narodu v dušo to stran njegovega suženjstva v državi fašistov? In poleg tega — smo poizkusili vse, da bi bila kulturna inteligenca Evrope zadostno poučena o sramotnem nasilju, ki nam ubija rod? —

Jernej Stante:

Justifikacija

I.

Dobro jutro, zlato jutro
skozi mrežo je sinilo.

»Dobro jutro, — oprostite
kruh grenak je, težka služba moja...«

Le drget in krik:

»Oče, če je mogoče

naj gre ta kelih...»

O...«

II.

Na dvorišču steber bel v nebo kipi,
na dvorišču mnogo je ljudi,
so na oknih ženske glavice.
Tam ob stebru, ki v nebo kipi
slavni sodni dvor stoji.

Sem ob zidu, v mojem srcu strah.

III.

Prišel je in na oder stopil smrtnobled.
Kriste usmili se!
Kriste usmili se!

Kriste?

Glej, Krist obrnil k nam je svoj obraz,
žalostni obraz in se smehljal,
ko da se roga, se nam je smehljal.

Paglavec v stolpu je zamajal zvon.

Le kratek hip
in s cunjo je pregrnil zakon spačeni obraz.

IV.

Gospodje vsi prestrašeni
molče iz kraja strašnega gredo —
gredo na liter vinca vsi.
In ko bo dan za goro šel,
ko bo grobar mrliča snel,
k ženicam vsi se zleknejo
na škripajočo posteljo,
na škripajočo postelj zakonsko.

Itezijanec:

Fašizem: "država = kapitalizem"

Italija je fašistična država, to pomeni, da vlada tam odkrita diktatura kapitala. Ni več parlamenta, ni samouprave province oz. občin, ni papirnate svobode, ni svobode združevanja itd. Vsa oblast, vsa uprava, vse gospodarstvo, vsa kultura, vse orožje je v rokah laške in tuje buržoazije. Šolstvo je veleindustrija idijotov v uniformah, cenenega kanonenfutra in revežev. Časopisje je kapitalističen trust za razmnoževanje tragikomedije. Ljudstvo je za število, davke in vojne dolgove.

Tudi sicer je tam marsikaj kot v drugi državah. Ni osebne svobode. Je mnogo univerz, odlikovanj, parad, ječ itd.

Glavni problem, ki ga nihče ne more zbrisati, je nasprotje med kapitalom in delom. Kriza Italije je toliko nevarnejša, kolikor je fašizem to nasprotje pospešil in povečal. Zakriti ga je hotel s frazami, bombami, spet frazami, z imperjalizmom, z mistiko, končno s pomočjo cerkve. Ob koncu l. 1927 se je to nasprotje zopet pojavilo v javnosti z dolgo polemiko vseh listov proti listu »Lavoro d' Italia«, ki je glasilo fašističnih delavskih sindikatov.

Leto 1927 je zaključno leto fašistične revolucije. V petih letih je rodila bedno Italijo. Materijalne razmere ljudstva so skrajno slabe. Število brezposelnih je tudi po uradnih podatkih narastlo, kljub veliki emigraciji beguncev in preseljevanju v kolonije. Pol milijona ljudi se nahaja v zaporih, med njim polovica političnih jetnikov. Industrija je obstala na mrtvi točki, ker je laški finančni kapital našel ugodnejše razmere v inozemstvu. Tako n. pr. daje Italija zunanja posojila in istočasno odstopa domača podjetja ameriškemu kapitalu. Država hoče znižati uvoz, ko so že vsa pristanišča razen Benetk — izgubila veliko prometa, ko je itak kupna moč dežele tako padla, da zaostaja v trgovini ogromna zaloga blaga.

Fašistični centralizem, ki se opira na novo birokracijo, tkz. hierarhijo, je njiva proste korupcije. Neodvisni nastavljeni javnih uradov izkoriščajo svojo oblast in davijo ljudstvo še bolj kakor ogromni davki. Vse ga pritiska in šikan je prebivalstvo sito, naveličano in išče izhoda. Ta pot vede v anarhijo.

V taki državi biva slovanska manjšina. Življenjske razmere so pa še slabše kot v drugih provincah, ker so tu oblastniki navadno sovražniki drugorodcev in torej na lastno roko privijajo zatiralni sistem. Tu je najkrutejše izkoriščanje spojeno z nacionalnim zatiranjem. Kdaj bo konec? Gotovo je le to, da si vsak Primorec želi konca vseh zatiranj in veruje, da je tisti dan zelo blizu.

Toda naš narod v Italiji trpi poleg vsega še lastno bolezen. Ali pa se slovanska buržoazija — inteligenca je večinoma odšla — sploh več ne šteje med nas? Njena politika, ki je samo še notranja in skrita, kaže posebno v zadnjem letu, da se je že akomodirala, se zčila z italijansko po golih materialnih interesih. Slovanska buržoazija je opustila pot odpora. V najtežjem momentu nima srca za svoje ljudstvo, temveč le za lastno korist.

Dà, njen individualizem, egoizem jo vede celo k smotrenemu delovanju, ki ljudstvu jako škoduje. Vsa slabost našega kmeta je bila v tem, da se ni pravočasno organiziral. Vipavsko in brkinsko sadje, istrško, vipavsko in goriško vino, mleko in vsi izdelki našega kmetijstva so predmet prekupčevalne špekulacije. Edina pot iz teh razmer bi bila zadružna organizacija, ki je pri nas silno zaostala in pomanjkljiva, kolikor že ni napačna. Napačno imenujem zadružno organizacijo na podlagi klerikalno-liberalne tekme. Vsako jesen se ponavlja isti boj, ista umazana kupčija s

kmetom. Pot, ki jo ubirajo organizatorji iz obeh central, je prav tako umazana. Nasprotniki so sleparji, špekulanti, izmozgovalci itd. Od osebe do osebe, od kmeta do kmeta. In obe stranki imata prav. Kaj naj stori v takem položaju pošten zadrugar -- organizator?

Naše ljudstvo navadno ne ve kaj je zadruga. Točneje: predstavlja si zadrugo drugačno kot je. Čuti, da nima od nje prave koristi, ker je nekdo ni ustanovil za kmete, temveč zase; ker mu v njej gospoda in kmečka gospoda ni dala besede. Zdaj bi bila zadruga poslednja rešitev in spet vidi kmet, da ga v kleščah gnjavita dva tekmeča — vsak s svojimi nameni.

Zato je čas, da spregovorimo o vzgoji. Vzgoja našega kmeta k samozavesti, k stanovski zavesti in solidarnosti bi bila vzgoja človeka. Kajti kmečko ljudstvo bi našlo v sebi dovolj moralne sile za odpor proti raznarodovanju, če bi bila njegova podlaga delo.

Toda dočim je delo res edina življenjska podlaga kmečkega ljudstva, je pa bila vsa vzgoja zgrajena na drugi podlagi, ki je individualizem; zavist, špekulacija sta v praksi zamenjavali strokovni napredek kmetijstva. Meščanska šola ni mogla drugače kot ustvarjati človeka po svoji podobi. In naše ljudstvo, posebno v revnejših krajih, je bilo zelo dovzetno za tak nauk. Postalo je liberalistično, čeprav se strankarsko ni absolutno liberalistično orijentiralo in čeprav je bilo v njem neko trajno nasprotje do tega procesa. V tem procesu je nastalo naše malo in velemeščanstvo, dovršil se je socialni razkroj. Glavni njegov znak je dezorganizacija našega srednjega in malega kmeta. Torej tudi dezorganizacija slovenskega in hrvatskega naroda. — Pod pritiskom italijanske gospodarske in nacionalne ekspanzivnosti se je položaj hitro zaostрил. Naraščanje slovanskega meščanstva se je ustavilo, ker gre skozi asimilacijo. Enako je zaprta za kmečko delavstvo pot v industrijo in istočasno otežkočena emigracija (Amerika). Torej najizrazitejši socialno-ekonomski zastoj.

Zato slišimo geslo — samopomoč. Razprave o združni organizaciji se ne vrše le po časopisju, temveč v prvi vrsti med kmečkim ljudstvom. Beda in očito izkoriščanje sta zbudili zdravo jedro v ljudeh, ojačil se je čut solidarnosti v kmetu. Vrnil se je k delu, ki mu je ostalo edina pot in zato delo zopet spoštuje. Ta pozitiven moment sem moral podčrtati, ker ga smatram za prelom s preteklostjo. V praksi mu sledi ustanavljanje zadrug, ki se vrši v znamenju boja med kmetom in starim združnim sistemom. Kmet se bori za enakopravnost in samoodločbo v svojih zadevah.

Vodstvi starega sistema — liberalno in klerikalno — sta nastopili proti kmetu s posebno taktiko. Iz svoje uprave sta odstranili vse »revolucionarje« in ojačili boj zoper nasprotnika. Klerikalna struja je posegla tudi po demagogičnih sredstvih in blati — da, celo denuncira* — tržaške organizatorje, liberalne zadruge

* Podatki so na razpolago.

slabi najbolj z rovarenjem duhovščine. Zadrugam, ki spadajo k nasprotni centrali, očita dobičkarstvo, kar je često upravičeno, toda to obračunavanje se godi v taki obliki, da kmeta odvrča od zadruge sploh. V tej atmosferi je pozitivno organizativno delo zelo težko, če ne izključeno.

Če pomislimo, da ustanavlja vlada istočasno kmetijske po- tovalne urade in tečaje, deli brezplačno za žitno bitko gnojila in kaže sploh — razen pri davkih — mnogo smisla za kmetijstvo, nam bo položaj jasen. (Agrarno politiko, ki je v Italiji ugodna veleposestnikom, usmerja oblast v naših krajih k obujanju dr- žavne skupnosti in istočasno proti samostojni domači organi- zaciji.)

Vidimo dva toka buržoazije proti našemu ljudstvu. To so ročice klešč, v katerih se nahajajo naši rojaki. In še ni nobenega znaka, da bi domača gospoda čutila, priznala svojo žalostno vlogo.

V Trstu so dva poskusa za preoriejntacijo užaljeno odbili. Tako imamo tudi mi svoje pregnancye, ki naj daleč od centra rešujejo kar se še da. Klerikalna struja (v slovenski pokrajini) ima še mnogo inteligentov - duhovnikov. Njena naloga bi bila lažja, toda tudi v njej ni več zdravja. Ubilo jo je razmerje Cerkve do fašizma. Povedati moramo, da služi katoliška duhovščina — hočeš, nočeš, moraš — državni oblasti in raznarodovanju. Ona vzdržuje avtoriteto, kakor v Italiji posebej in povsod. S tem je začela zapravljeti lastno avtoriteto, ker jo istočasno državne oblasti tretirajo kot nezavedne hlapce. To razmerje je točno, saj vrše poleg vsega še škofje posebno propagando za otroške vrtce in vse pridige so naperjene proti svobodomiselstvu, proti Rusiji, proti resnici.

Državni in cerkveni pritisk hoče zapreti pot novemu življe- nju, volji množic, moralni sili zatiranih ljudstev. In kakor je oblastniški nastop javen, ceremonijalen, obupen, tako je ljudski pokret globok, pridušeno grenak in uporen. Duh, ki so ga razši- rili zavedni industrijski delavci v času preganjanj in na poti za zaslužkom, je bil zdrav čut delavne skupnosti. Kmet se je navzel samostojnosti in odločnosti, saj je tudi življenje mnogo težje kot prej.

Na to silo delavnega ljudstva se opira peščica mladine, ki ni obupala, da kdaj doživi etično dobo slovenskega naroda.

V južni Istri je življenje bolj obupno kot pri nas. O tem naj razmišlja tukajšnji rojak, ko špekulira z vojnami in imperijaliz- mom. Spletke tajne diplomacije in njeni lažnivi odmevi so na- vadili časopisno inteligenco, da smatra zgradbo imperijalizma za trdno, nepremagljivo. Zato občuduje in želi tudi sebi Mussolinija. Ne ve pa, da je bila uvedena zlata lira s poslednjo gesto fašizma. Ne ve, da so došle čestitke Morgana & Comp. v deželo, ki se bliža anarhiji.

Vinko Košak:

Balada

Hišica bela v vrtu stoji,
v njej moje deklè živi.
Nagelj rdeč na oknu žari,
nagelj rdeč, kot iz srčne krvi.
Hišica bela, nagelj rdeč,
jaz pojdem na vojno, ne vrnem se več.
V prsih bom nosil ljubezen svetlò,
v gumbnici nagelj, spomin na slovo.

Hišica bela v vrtu stoji,
v hišici beli deklè pa ihti:
na oknu več nageljna ni.
Na daljni poljani njen fantič leži,
na prsih mu nagelj žari —
kakor kri, kakor kri...

Dušan Kermavner:

Rusija in mi

I.

Boju slovenskega malomeščanstva za njegovo in obenem slovenskega naroda emancipacijo je dajala romantičnega elana ideja panslavizma. Ta ideja se sicer nikoli ni dvignila iz romantične meglenosti, toda dajala je v življenju emancipacijskemu boju razreda, katerega ideologija je bila od nje prežeta, nekak maksimalen cilj: širok okvir, v katerem so se gibala njegova stremljenja. Široka ideja panslavizma, iz katere so zajemale množice slovenskega malomeščanstva samozavest in navdušenje, je zamaglila in pomaknila v ozadje prirodno zahtevo po svobodni zedinjeni Sloveniji, to zahtevo, ki bi mogla ovirati oportunistično »realno politiko« tega razreda napram nadvladi nemškega fevdalstva in buržuazije v Avstriji.

Med narodi, ki jih panslavizem v svoji perspektivi objema, je stal na prvem mestu ruski narod, največji, najmogočnejši, edini »velesila«. Drugi slovanski narodi so stopali na drugo, tretje, četrto mesto, prihajajoč v ospredje po teži posameznih političnih dogodkov: Čehi z ozirom na dogodke v dunajskem parlamentu, Srbi in Bolgari z ozirom na balkanske vojne itd. Od nastopa Mladoslavencev dalje, je pronicala orientacija na ruski narod v slovensko javno življenje ter ga, ne da bi v njem naletela na odpor, prežela popolnoma. Ne more se reči, da bi bila orientacija slovenskega malomeščanstva na Rusijo direktna orijen-

tacija na tedaj konkretno dano caristično Rusijo, temveč na neko reformirano Rusijo, katere konture so se mu kazale v »slavjanofilskem« pokretu ruskega malomeščanstva. Boj revolucionarne Rusije, »Narodne volje« proti carizmu pa ni našel v tedanjem slovenskem življenju nobenega razumevanja, bil je popolnoma tuj vsej panslavistični in slavjanofilski koncepciji. Mnogo bližje tej je stala oficijelna caristična Rusija, ki je iz imperijalističnih motivov gojila slavjanofilstvo. Njeno imperijalistično politiko na Balkanu kot protiutež nemškemu »Drang nach Osten« so proglasili za slovansko politiko, za politiko v interesu slovanskih narodov.

V javni luči se nam pokaže ta panslavistična orijentacija slovenskega malomeščanstva na Rusijo v knjigi »Na razsvitu« dr. Bogumila Vošnjaka, ki je leta 1904. potoval po Rusiji in v njej iskal slavjanofile, nacionalizem, slovanstvo. Čisto neznamenit odstavek je posvetil »revolucionarni Rusiji« in delavskemu gibanju. Ko so l. 1906. izšle Vošnjakove »ruske študije« v knjigi, jih je že dementirala ruska revolucija l. 1905. Dementirala pa je ne samo tega avtorja, ki je hodil po Rusiji s panslavističnimi očali na predvečer revolucije, ne da bi sploh videl razrednih sil, ki so se pripravljale na spopad, temveč dementirala je vso panslavistično-slavjanofilsko orijentacijo na Rusijo, ki je onemogočala razumevanje razvoja ruskega naroda.

Že prej je veliki kritik slovenske malomeščanske epohe in njene ideologije, Ivan Cankar vzel tribunom slovenskega malomeščanstva iz tabernaklja romantični idol »domovino« in v svojem napadu mimogrede razkrinkal praznoto »slovsanske vzajemnosti«. Njegov mogočen napad na tradicionalno ideologijo slovenskega malomeščanstva je ugotovil preživelost romantične ropotije in ustvaril je tla, na katerih so vzklile nove ideje. Cankar sam je nastopil pot k delavskemu razredu, ki je tedaj delal svoje prve capljajoče korake.

Mlajše generacije slovenskega malomeščanstva so iskale, odražajoč vzpon svojega razreda, narast njegovih sil novega izhoda, orijentacije, ki bi jim omogočila, da založe tudi svoje sile v boju slovenskega naroda za emancipacijo v njegovi meščanski, nacionalni revoluciji. Zmagovita balkanska vojna l. 1912.—1913. revolucionarno vrenje v srbski in hrvaški mladini, na drugi strani pa ojačena germanizacija, kot plod ojačenega nemškega imperializma, vse to je dalo pogoje jugoslovanski orijentaciji. Nastopila je prva in zadnja revolucionarna generacija slovenskega malomeščanstva, »jugoslovanski pokret« (»Preporod«). Jugoslovanska ideja je v enem sunku obvladala vse mlade in razborite duhove na Slovenskem tik pred svetovno vojno. — Jugoslovanska orijentacija je zamenjala panslavistično. Širši krog romantičnega, tipično malomeščanskega panslavizma se je zožil, vprašanja osvobodilnega boja so se postavljala konkretnješe. Mlada Slovenija je uprla svoje poglede na samostojno Srbijo kot »Mlada Italija« svoj čas na Pijemont.

Svetovna vojna je naslonila slovensko nacionalno gibanje proti nemškemu imperializmu na antanto. Gledanje slovenskega meščanstva na Rusijo je bilo identično z gledanjem zapadnih velesil. Pred očmi je stal cilj: zmaga antante, poraz Nemčije in razbitje Avstrije. Takega mišljenja je slovensko malomeščanstvo pričakalo rusko revolucijo, »delo nemških špijonov, židov-brezdomovincev, brezumnih eksperimentatorjev.«

Z zmago antante je Srbija dobila priliko, da izvrši svojo nacionalno misijo v dveh tretjinah Slovenije. Eno tretjino si je vzel za plačilo italijanski imperijalizem. Pravica samoodločbe slovenskega naroda je bila pogažena. Slovenska buržuazija se je naslonila brezpogojno na srbsko, si pustila od nje oktroirati monarhijo in nadvlado in tako sta dve tretjini Slovenije postali provinca pod krinko ideje »narodnega edinstva« ustanovljene centralistične kraljevine SHS. Italijanski imperijalizem je najbrutalnejše potlačil vse nacionalne svoboščine slovenskega ljudstva. Srbska buržuazija je degradirala Slovenijo na polkolonialno provinco. Rezultati niso potrdili optimizma jugoslovanskega pokreta slovenske mladine in njegove orientacije.

Novi imperialistični jarmi so bili podpisani v mirovnih pogodbah, ki so na novo razdelile svet po uničenju nemškega imperijalizma, podjarmljenja celih narodov in narodnih manjšin vsepovsod — do blokiranih meja ruske revolucije.

Ruska revolucija je porušila bastiljo devetnajstega stoletja, »ječo narodov«, caristično Rusijo. Izvršila je nacionalno emancipacijo vseh v njenem območju živečih tlačanih narodov in to ne v znamenju nacionalnega sovraštva ter spopadov med narodi, temveč v znamenju njihovega medsebojnega bratskega zblizanja. Prvi tak primer v zgodovini, mogoč zato, ker je rusko revolucijo, v osnovi različno od vseh revolucij preteklosti, izvršil najrevolucionarnejši od vseh v zgodovini nastalih razredov, proletariat, razred, »ki se ne more osvoboditi, ne da bi osvobodil zatirane narode« (Engels). Osvoboditi zatirane narode od imperijalizma, pomeni oprostiti imperijalizem samega sebe, to je ubiti ga.

Ruska revolucija je dvignila visoko zastavo boja zatiranih razredov in narodov proti imperijalizmu in predstavlja mogočno oporo vseh njihovih osvobodilnih pokretov.

Dolžni smo — mislim —, da ob desetletnici ruske revolucije, po desetih letih njenega obstoja in vzpona, njenega uplivanja na revolucionarne pokrete celega sveta, pogledamo na novo Rusijo kot Slovenci, ki smo premagali v sebi tradicionalno malomeščansko ideologijo, ki smo se za naše nadaljne boje za nacionalno in socialno osvobodjenje učili iz bankrota vseh imperialističnih koncepcij.

Dolžni smo udariti po imperialističnem eklekticizmu slovenske buržuazije (obeh njenih kril), udariti bolj in močnejše, kot je udaril pred četrto stoletje Ivan Cankar po romantični ropotiji slovenskega malomeščanstva, utreti pot orientaciji na revolucionarno protimperialistično Rusijo.

Orijentacija na rusko revolucijo ne more ostati pri nas specifična lastnina delavskega razreda in revnega kmeškega ljudstva. Slovenska intelektualna mladina ji mora utreti pot v današnje prazno javno življenje — za vsako ceno.

Fran Onič:

Slutnja

Vidiš beznico, pogreznjeno v tla?
Nekje v njej s tenkim glasom ječi:
v zibelki angelj umira, a matere ni.
Poliva se žganje na umazana tla
in vanj se vtaplja žene telo,
ki vnovič na svet rodila bo.

Polnaga, lase razkuštrane čez gladki obraz
porodnica proklinja materinsko slast,
o, mati proklinja lastno kri,
ki spočenja jo za krivico ljudi!

Glejte, na svet se bo človek rodil,
ki ga je lastna mati proklela!
Jaz slutim, da bo deček z velikimi očmi.
In vem, da bo droben in bo živel.
In ko morda bo prvič po svetu šel,
na cesto široko, da najde ljubezen,
udari v obraz ga kdo izmed ljudi.

In takrat omahne in bo spoznal,
kako je proklet za celi ta svet
in takrat — slutim ves teman —
premaga grozo in pojde umret
za novi daljni bratski svet.

I. R.:

Razmišljanja o narodnih problemih

Vprašanje slovenske manjšine v Italiji ni vprašanje zase, marveč je le del vprašanja narodnih manjšin. Kot tako je del socialnega vprašanja in je torej sad ekonomskih razmer, ki v njih živimo. Od tod dejstvo, stokrat potrjeno, da se narodno vprašanje ne da rešiti v sedanjem gospodarskem sistemu, t. j. v organizmu, ki je poglavitni vzrok tega vprašanja. Kljub temu, ali pa morda baš zato, se tudi to vprašanje »rešuje« bodisi na mednarodnih konferencah narodnih manjšin — na način, ki bi o njem Dostojevski dejal, da je podoben nedolžnemu, prijetnemu in veselemu

kramljanju v staroruskih krožkih — kjer gospodje parlamentarci z neopravičljivimi in ponižujočimi pokloni mogotcem, ki narodne manjšine davijo, in s svojimi predavanji o »višjih idealih« in »višjih ciljih« narodov, izkazujejo svojo grešno nepoznavanje vprašanja, ki se z njim bavijo; bodisi z veseljačenjem na prireditvah v korist »neodrešenih bratov«; bodisi z drugačnimi manifestacijami, a vedno tako, da se vprašanje le »rešuje«, da ostane nerešeno, da se kvečjemu poostri. Včasih se vse hrupno »reševanje« sliši kot odmev besed ranjkega voditelja predvojnega tržaškega italijanskega liberalizma, ki je izjavil, da je italijanska univerza reč, ki se mora vedno zahtevati in nikdar imeti.

Slovensko manjšinsko vprašanje v Italiji se je rodilo na dan, ko je Italija stopila v vojno na strani Entente. Kar se je zgodilo potem, je naravna posledica italijanske intervencije in fašistične reakcije, ki svoj obstoj in svoja dejanja opravičuje z ono ideologijo, ki si je iz države ustvarila malika, kateremu mora služiti pokorno in brezpogojno vse, kar v mejah države živi in dela.

Londonski pakt, ki je pravičen izraz italijanske intervencije in njenih aspiracij, naj bi bil postal potni list za italijanski sprehod po Balkanu. Italija ni prav nič potrebovala novih pristanišč in primorski Italijani, ki so italijanski intervenciji dali moralno oporo in idealno upravičbo, so se vedno čudili brezbriznosti oficijelnih krogov Italije za potrebe neodrešenih bratov. Niti gesta Oberdanka, ki se je prostovoljno žrtvoval v mladeniški nadi, da bo njegovo mrtvo truplo, vrženo med Italijo in Avstrijo, odstranilo omenjeno brezbriznost, ni nič pomagala. Italijanski trgovski in industrijski kapital je rabil in rabi vzhodno jadransko obal, da pride v direkten stik z Balkanom in da si na tej obali ustvari svoja oporišča. Začasno se lahko zadovolji z enim delom te obali — Trst, Reka, Zader in protektorat v Albaniji — in jo zaenkrat utrjuje. Postojanke morajo biti sigurne in morajo služiti namenu italijanskega imperijalizma. Fašizem, ki je orodje v rokah tega imperijalizma, vrši svoj posel energično. On ve, da so objektivni pogoji kakor ustvarjeni za slovenski iredentizem, ali on odstranjuje in tlači subjektivne sile, ki bi zamogle posledice objektivnih pogojev izkoristiti. Te subjektivne sile so med drugimi izobraženci in tisto proletarsko gibanje, ki širi med slovenskim prebivalstvom heroični odpor in pravico samoodločbe do odcepitve.

Italija, ki je pri razdelitvi nemških kolonij odšla praznih rok, je svojo pozornost obračala le na Balkan. Ni gledala ravno nápak. Za mladi italijanski kapitalizem je Balkan bogat in idealen trg. Kolonija, kjer je že vsa zemlja v privatnih rokah, ki nudi možnost kapitalističnega razlaščevanja in izkoriščanja naravnih bogastev, kjer so dani vsi pogoji za proletarizacijo in za sprejem evropske kapitalistične civilizacije. Gospodova dežela, ki se zanjo tepo vse evropske velesile. Ni gledala nápak. Napačno za njene račune (in še za račune marsikoga) je bil nepričakovani izid vojne in njej sledeče dejstvo, da je na razvalinah Avstrije zrasla Jugoslavija in z njo močan francoski vpliv na nadaljni razvoj bal-

kanskih razmer. Tako se je zgodilo, da je vojna končala za Italijo z veliko pasivo. Londonski pakt je prišel ob svojo sigurnost, pokrajine, ki jih je Italija dobila kot vojni plen so v vseh ozirih absolutno pasivne. Stremljenje italijanskega imperijalizma po posesti teh pokrajin ti postane razumljivo le, ako razumeš njegovo stremljenje po Balkanu in s tem v zvezi njegovo potrebo po postojankah na vzhodni obali Adrije. Ako vemo, da predstavlja Balkan deželo, ki je v vseh ozirih zrela za kapitalistično eksploatacijo, nam postane razumljivo, zakaj zamore ta zemlja postati sporno jabolko evropskih velesil in odkod preti nevarnost, da se baš tam vname iskra, ki lahko zaneti nov vojni požar. Vprašanje slovenske manjšine v Italiji je torej otrok tiste razvojne etape kapitalističnega gospodarstva, ki stremi v imperijalizem. Zato to vprašanje ni le slovensko, tudi ne samo jugoslovansko, marveč v polni meri mednarodno. In ker je sad kapitalističnega gospodarskega razvoja, je to razredno vprašanje. Proletariat je pri tem vprašanju močno zainteresiran, bodisi po svojih principih, v imenu katerih zahteva in pripravlja za vse narode pravico do samoodločbe, bodisi zaradi zapletljajev, ki iz tega vprašanja lahko nastanejo, zapletljajev, katerih ogromne posledice bi moral nositi v prvi vrsti on sam.

Poglavitne vzroke, ki se je iz njih vprašanje slovenske manjšine v Italiji izcimilo, pri reševanju tega vprašanja navadno ne jemljejo vpoštev. Izid vojne nas ni ničesar naučil. Mesto da bi delali na to, da se vzroki, ki omogočajo zatiranje in potujčevanje malih narodov sedaj po tem, sedaj po drugem imperijalizmu odstranijo, se je večina najprej udala Wilsonovim sanjarijam, kasneje se je pa začelo s starim »reševanjem« naroda, kakršno je bilo v praksi v sicer drugačnih predvojnih avstrijskih razmerah. Pomagalo ni nič. Zaušnica je sledila zaušnici. Zaušnica na protest, zaušnica na poljub. Sijajnemu sprejemu kralja in kraljice italijanske v slovenskih delih Julijske krajine, je sledila odprava slovenskega pouka v prvih ljudskošolskih razredih. In potem se je nadaljevalo tako, da so Slovenci v Julijski krajini prišli polagoma ob vsakršno možnost izobrazbe v svojem jeziku in ob sigurnost takega gospodarskega življenja, ki je kulturnemu človeku nujno potrebno. Na vse te krivice hodimo na brezpredmetne mednarodne konference narodnih manjšin, na katerih prosjačimo v imenu pohabljenih udov naroda in smo se udali mnenju, da slovenskega ljudstva ni mogoče raznaroditi. Niso nas dolga stotletja in . . . . . Pri tem pozabljamo na razmere, v katerih je živel slovenski tlačan, na dejstvo, da je bil ta tlačan analfabet, da ni imel nihče nobenega povoda, da ga potujči in da ni imel nihče sredstev, s katerimi naj bi tak cilj dosegel. Vse drugače je s pismenim kmetom, ki rabi tudi svoj del duševne hrane in je po različnih prometnih sredstvih v neposrednih stikih z mestom. Dosedanja taktika v obrambo slovenske manjšine v Italiji ni prinesla in ni mogla prinesti nič boljšega. Objektivni pogoji, ki silijo fašizem v zatiranje slovenske manjšine, so močnejši od

vsake dobre volje. Fašizem, ki si je nadel tudi nalogo, da spravi italijanski kapitalistični voz iz gospodarske krize in da zasigura svojemu gospodarju najlepše dobičke, mora onemogočiti malkontenstvu vsako možnost življenja in hoče v to svrho imeti kontrolo nad dejanjem in nehanjem vseh italijanskih državljanov.

Le ako razumemo vprašanje narodnih manjšin kot pojav kapitalističnega razvoja, si bomo tudi na jasnem, zakaj ni mogoče tega vprašanja rešiti v sedanjem gospodarstvu. Vsa ta vprašanja in torej tudi one slovenske manjšine v Italiji, zamore rešiti le družba, ki nima ne interesa, ne potrebe, niti ne možnosti, da bi kak narod zatirala ali celo potujčevala. Obratno, ki je interesirana na tem, da dobi ljudstvo vsakega naroda možnost in sredstva do kulturnega in gospodarskega udejstvovanja sebi in skupnosti v korist. Tako družbo zamore ustvariti le proletarijat. Ne zamore; mora, ker je to njegova zgodovinska naloga.

Ali je pa mogoče vprašanje slovenske manjšine v Italiji rešiti tudi potom vojne med Italijo in Jugoslavijo, iz katere bi ta poslednja izšla kot zmagovalka?

Je mogoče!* Le da bi se tedaj pojavilo vprašanje italijanske manjšine v Jugoslaviji.

Vsled česar bi bili zopet pri starem in ves problem narodnih manjšin, ki je v svoji splošnosti važen, bi ostal nerešen. Rešitev je mogoča samo po proletarijatu.

Alfonz Gspan:

O naši kritiki, literarni špekulaciji, Franu Albrehtu in drugem

Slovenska literarna kritika je navadno z malimi izjemami zastajala in capljala za našo literarno produkcijo in jo neredko krivo umevala in zato tudi krivo ocenjevala tako, da ji gre skoro po vsej tradicijski pravici pridevek, da je anahronistična. Pri nas skoro ne moremo govoriti, da je bila naša literarna kritika oni faktor, ki je ustvarjajoče leposlovje podpirala, mu dajala smer in ga dvigala — kakor je pač v navadi drugod — vsaj v pozitivno-vzgojnem smislu ne. Vplivala je le še s svojo negativnostjo, zakaj če bi ne bilo naše kritike in vseh onih »nahodnih cerkovnikov«, bi pač Slovenci nikoli ne imeli »Bele krizanteme«, »Krpamove kobile« in še celo vrsto drugih podobnih, za kulturno zgodovino in zgodovino kritike, velevažnih dokumentov. Naša kritika, z malimi izjemami, ni imela doslej dovolj trdnih nog, imela je edino glavo, ki je producirala cele vrste najrazličnejših kritičnih »ozirov«, »obzirov« in »nazorov«, premikala se je tedaj z ene idejne ploskve na drugo, bila je nedosledna,

* Smatramo, da je taka rešitev nemogoča. To svoje stališče bomo obrazložili v eni izmed prihodnjih števil. (Uredništvo.)

neenotna pa tudi ozkosrčna, širokogrudna in nepoštena hkrati. Merila, ki jih je uporabljala naša kritika, so imela z umetnostjo toliko skupnosti, kolikor jo ima recimo bokal s solnčno lučjo. Pri nas gredo gospodje kritiki na svoje ugledno opravilo z vatli in frazami. Zvest znak tega položaja so neprestani »odgovori«, »poslana« in »izjave«, ki niso nič drugega, kakor odločni protesti produktivnih književnikov proti nestvarnosti, omejenosti in šušmarstvu. In zato je dobro, da je pri nas kritika sorazmerno zelo malo upoštevana, da je ne jemlje resno niti avtor niti publika, ki je že dozorela tako daleč, da se lahko z mirno vestjo in brez škode zanese na svoj lastni čut in okus. Da vodi to nevzdržno stanje našo kritiko naravnost v propast, so v zadnjem času občutili nekateri mlajši kritični duhovi, ki bi radi z vročimi teoretičnimi polemikami razgnali nestalnost in meglenost in postavili kritiko tja, kamor pravzaprav sodi. Kar velja v tem oziru za literarno kritiko, velja obenem (spet z malimi izjemami) za gledališko in za umetnostno kritiko sploh.

Razen te kritike, ki ima vsaj dobro voljo in ki hoče tuptatam uveljaviti merila, ki so umetnosti primerna, raste in cvete pri nas še neke druge vrste kritika, ki gre preko vseh objektivnih kriterijev in ocenjuje dela po takozvanih »časovnih, konjunkturnih« cenah. Taka kritika je neke vrste borzna špekulacija, kjer ne zanima ocenjevalca v toliki meri dejanska vrednost predmeta, ampak predvsem vrednost dela za stranko, za podjetje, kliko ali pa za list, kakor je pač gospod kritik razpoložen in oprijentiran. Z drugo lepo zvenečo besedo imenujemo take kupčije tudi »t a k t i k o«, celo »r e v i j a l n o p o l i t i k o«, torej z besedo, ki v resnici samo zakriva čiste pojme kot so na primer: previdnost, neodkritost, nezmožnost itd.

In v tem smislu se mi je prikazal kritik in urednik »Ljubljanskega Zvona«, Fran Albrecht.

V 11i številki »Ljubljanskega Zvona«, ki je edino zveličavna literarna revija, ker ima že 47 let neodameževane preteklosti, so na strani 695 in dalje gospod Fran Albrecht utegnili priznati Srečka Kosovela na podlagi njegovih »Pesmi«, za »n a j č i s t e j š e g a s l o v e n s k e g a p e s n i k a s m r t i«. Ocena z naslovom »Srečko Kosovel: Pesmi« je kakopak razmeroma ugodna, vsaj tako, kakor je nismo pričakovali. Gospod Albrecht menijo, da je bil Srečko Kosovel resničen pesnik, ne pa da bi bila njegova melanholija izraz »notranje šibkosti, nezrele afektirane sentimentalnosti, blazirane poze dvajsetletnika, ki si samodopadljivo nadeva melanholično krinko«, da je bilo torej vse to, nekaj čisto drugega. Da je dandanes gospod Albrecht res tega mnenja (da pa je, kakor kaže gorenja karakterizacija, včasih vsaj posumil drugače), mu verjamem, saj prinaša »Zvon« številko za številko gradivo iz pesnikove ostaline. In ta material objavlja »Zvon« šele zdaj, po smrti...

V vseh osmih letih Kosovelovega dela in njegove rasti je staroslavni »Zvon« prinesel par njegovih, povečini manj izrazitih stvari (na podlagi katerih ga je v nekrologu LZ 1925, 557 imenoval za svojega »mladega sotrudnika«), in še to, kakor se je zdelo bolj z nevoljo. — Saj je menda danes že splošno znano, da imamo pri nas

nekakšna »literarna središča«, ki jih tvorijo svetovno nazorni, ali boljše, politični in »familjarni« oziri. In Ljubljanski Zvon, zavedajoč se svojega poslanstva, je bil vsaj takrat (in je v bistvu tudi še ostal) tako središče, ki je sklepalo, če je pesnik sploh pesnik, če je goden ali če se ga drži še kaka nesnaga v obliki časovnih ali prevratnih idej. Če ti je do tega, da postaneš pesnik »sviriliri« ž njim, no, če si pa že ravno telesno umrl, potem pa ni več strahu, da bi zasejal v to prijetno družinico kak razdor, ali pa celo kako hudobno »tendenco«. Takrat, ko je Srečko Kosovel ustvarjal (in on je bil v resnici tak zloben duh), takrat, ko je živel v težkih materialnih prilikah, ki se v njegovih pesmih neprestano zrcalijo — pa jih gospod Albrecht ni omenil, je večkrat stal pred Zvonovimi vrati, dokler se ni nazadnje naveličal miloščine in se vselil v »Mladino«. Saj nismo pozabili, da je nastala naša »Mladina« edino zato, ker nam priznana in uplivna gospoda ni mogla in ni hotela dati prostora!

To je prvi razlog, da se mi je prikazal gospod Albrecht, kot »taktik« in »politik«.

Za Kosovelovega življenja se je gospod Albrecht bal za visoko in častitljivo pozicijo svojega »Zvona«. In kakor kažejo znamenja se je bal celo eksperimenta, ker ni imel zmožnosti, kakor tudi še marsikdo drugi ne, da bi pošteno presodil one Kosovelove pesmi, ki jih danes malone poveličuje. Tudi »Dom in Svet« je svojčas eksperimentiral s Podbevškom, pa je imel nesrečo. Dr. Viktor Bežek, urednik istega »Ljubljanskega Zvona«, ki sam ni bil produktiven pesnik, je v devetdesetih letih brez oklevanja sprejemal pesmi »dekadentov«, menda zato, ker jih je poznal ali pa je tudi delal poskuse. To pot se mi ne zdi važno, kako je mislil urednik Bežek, važno je le to, da je rešil »Zvon«, ki bi bil sicer v svoji sterilnosti in impotenci poginil; še važnejše pa je, da je o pravem času poskrbel za naraščaj in mu dal prostora. Važno je, da je Bežek morda s svojo slutnjo opravil več, kakor gospod Albrecht s svojim napenjanjem možgan. — Ko sta umirala Kette in Murn, sta imela oba že v literaturi pošteni imeni, ko pa je šel Kosovel njuno pot, je bil domala neznan in ga je morala takorekoč odkriti beraška študentovska družba, ki je poskrbela za to, kar bi bila »Zvonova« sveta dolžnost. Pa ni bilo od »starih« niti založnika niti pomoči, ampak umazano zabavljanje in očitki, češ to kar uganjate s Kosovelom, je »napihavanje mehurčkov«!

V nekrologu, ki sem ga zgoraj že omenil, je zapisal gospod Albrecht o Kosovelu, da je pala v grob resnična nada našega slovstva, ki preživlja v današnjih dneh težko krizo. Če je bil pisec teh besed dejansko tudi tega mnenja, potem je delal pesniku krivico, ker ga je vse prej, kakor priklepal in vzgajal, ne glede na to, da bi bila taka vzgoja Kosovelu odveč. Če ga pa dotlej še ni poznal, kar je tudi verjetno, ker dvomim, da si je ogledal ogromno ostalino, no, potem pa je sodil na slepo! Za Albrechtovo taktiko je zanimivo še to, da se mu je zdelo primerno zamolčati in utajiti recitacijski večer Kosovelovih pesmi, ki ga je priredil dne

8. marca 1927 založniški odbor in katerega se je brezplačno udeležil kot oficijelni »Zvonov« recenzent. Tako je torej v tem primeru pojmoval gospod Albrecht svojo uredniško dolžnost in tako je delal krivico onemu, kateremu je navsezadnje, ko so ga priznali tudi drugi, — **iz strahu pred zgodovino** —, ki mu tega greha ne bi izpregledala — tudi poka dil. In to je pravzaprav ona taktika in politika!

*

Zdaj pa še o tem, kako je gospod Albrecht ocenil moje delo, redakcijo zbirke same — saj je stvar tudi zanimiva. Albrecht mi sicer absolutno priznava dobro voljo — a takoj za tem pristavlja tisti znani »a m p a k«. Odkar se je imel gospod Albrecht priliko pobaviti tudi z literarno zgodovino, je mnenja, da je zbirka urejena po »literarno-historičnih vidikih«. Zato, ker sem hotel podati pesnikovo razvojno pot od mladostnega impresijonizma, preko nekakšnega bezručevskega realizma, do ekspresijonizma, ker sem uporabljal pri razporeditvi posameznih pesmi nekak sistem, in ker nisem dal iz rok kaosa, zato misli poročevalec, da je knjiga urejena tudi že po časovni zaporednosti. Zato je temu svojemu prepričanju zvesto nasledel, ko pravi, da si je pokojni pesnik na smrtni postelji napisal epitaf *Ecce homo*, pesem pa je na žalost nastala že takrat, ko niti govora ni bilo o kaki smrtni postelji. Če bi že res imel namen, ki mi ga hoče po vsej sili oprtati gospod Albrecht, potem bi se pač držal navade, ki je pri literarnih zgodovinarjih v rabi: napisal bi bil knjigi uvod, v katerem bi analiziral pesnika, označil pa bi tudi vso literarno plesnivost in »krizo«, ki je navezana na nekatere konkretne objekte. Razen tega bi najbrže dodal tudi ves znanstveni aparat, da bi nekatere pomote izostale, kakor tudi delajo literarni zgodovinarji. Da pa sem se izognil temu, za enkrat skoro nemogočemu poslu, ker se je tudi že mudilo in ker je veljalo najprej pokazati pesnika brez mašinerije in aparatov, sem si izvolil metodo, ki je najbrže daleč proč od zgodovine. O Župančičevih »Mladih po-tih« na pr., si niti gospod Albrecht ne bo upal trditi, da jo je uredil zgodovinar! Res je, da ima moja redakcija tudi svojo hibo, ki pa je nisem kriv jaz in tudi ne preostali izdajatelji, pa je tudi gospod kritik ni pogodil — ali pa jo je spet zamolčal — in zato je to pot nimam volje razlagati.

Glede izraza »Rilkejevi epigoni« — slutim, kam da merijo in ne trdim, da je karakterizacija popolnoma posrečena — pa mislim, da ni sile, da bi gospod Albrecht očitali komu epigonstvo. »Epigonstvo« iz tujih velikih literatur ni bilo, kakor vemo iz zgodovine, Slovencem v bogve kakšno škodo, škodujejo nam pa nedvomno epigoni iz domače literature in škodujejo nam fraze, ob katere bi se bili gospod recenzent bolj upravičeno obregnili.

Tako tehtajo in merijo ti naši možje, pa se jim dobro godi, dokler so za njimi avtoritete in sredstva. Pri nas pa je vsega tega le malo, in tudi mi tehtamo po svoje, brez taktike in politike, zraven pa beležimo sebi in rodovom za spomin.

Lojze Udè:

Kaj je narod in ali smo Slovenci narod ali ne

(Nadaljevanje.)

II.

V nadaljnjem razpravljanju bom torej govoril samo še o narodu brez ozira na državno pripadnost. Ugotovili smo, da obstojajo sile in vezi, ki so močnejše od državnih, zato bomo tem silam in vezem posvetili glavno pozornost, kolikor se seveda tičeje karakteristike naroda. Pravilno zastavljanje vprašanj, na katere človek zadene, ko razmišlja in študira te sile in poglobitev smisla za razna ločevanja, nič manj važna, kakor je ono ločevanje, ki opravičuje dvojje izrazov: narod in nacije ali sploh dvojje izrazov, mi bo pa še nadalje glavna skrb.

Predno se podam zopet na nevarno polje ločevanja in dokazovanja, naj ponovno poudarim ono misel, ki sem jo z drugimi besedami nakazal že v početku te razprave in ki je prav za prav osnovni ton cele razprave: da se namreč izgubljam v tem bolj zamotenih miselnih labirintih, čim manj smo zmožni ljubezni in čim bolj izgubljam smisel za preprosta in najpreprostejša, večno pomembna dejstva vezi, ki vežejo stalno naseljenega človeka z zemljo in onih naravnih vezi, ki vežejo otroka z materjo in očetom, človeka z rodnim krajem in z ljudmi istega jezika.

Človeku, ki je srčno dovolj močan in čist, zato znanstveno fiksiranje teh pojmov pravzaprav ni tako potrebno kakor ljudem, ki se usmerjajo samo po razumu in raznih teorijah. Takega človeka srce že samo po sebi povede v pravo smer. Odtod velika vrednost prave umetnosti. Nekaj drugega pa je z onimi drugimi ljudmi. Te je pač treba urediti v tistem svetu, ki ga oni edino priznavajo. Vendar pa je za obvarovanje pogrškov v bodočnosti kolikor mogoče točno fiksiranje teh pojmov koristno za vse.

Kakšna je prva, tista najsplošnejša, najbolj vulgarna predstava narodu, ki visi nekako v vzdušju česa? Da moremo govoriti o taki predstavi, je menda jasno, saj se človeška družba organizira danes po narodih in mora vsak še tako preprost človek v nešteto trenutkih svojega življenja izpovedati svojo narodno pripadnost, kar ga izziva k premišljevanju. Razven tega nam že dejstvo, da velik del slovenske javnosti odgovarja na vprašanje, ali smo Slovenci narod ali ne, kratkomalo z »ne« ali z »da«, ne da bi pri tem pokazal tudi voljo povedati, kaj da pod narodom razumeva, dokazuje, da neka taka predstava v resnici obstoji. Če bi hoteli izvesti anketo, bi seveda ne smeli vpraševati, kaj da je narod in ne predvsem onih, ki priznavajo, da smo Slovenci narod, temveč one, ki pravijo, da nismo narod. Vprašanje bi se moralo glasiti n. pr.: Katere razloge navajate proti temu, da smo Slovenci

narod? Zakaj nočete pripadati slovenskemu narodu? Zakaj so narodi Francozi, Nemci, Čehi itd.? taka anketa bi pokazala — upam, da ne trdim preveč — isti rezultat, do katerega sem prišel jaz na osnovi časniških polemik in more priti vsakdo v pogovorih z raznimi ljudmi različnih stanov (torej tudi nekaka anketa): da gre pri tej vulgarni predstavi predvsem za samostojnost nastopanja in lastno državno organizacijo. Narod je svet zase, skupnost ljudi nekega ozemlja, ki nekako zadostuje sama sebi, ki sama vodi svojo usodo, samosvoja jezikovna skupina itd. Tako in podobno bi se glasili odgovori. Če bi hoteli nadalje vpraševati, kakšno mesto da zavzema n. pr. jezik v medsebojni zavisnosti in vezanosti raznih momentov narodnega pojava ali kako je s samostojnostjo nastopanja: ali obstoja v tem kak »mora« ali pa je vsakomur na prosto voljo dano, da hoče ali noče »biti narod«, spadati k nekemu narodu, bi dobili le zelo zmedene in nasprotujoče si odgovore. Je to razumljivo, ker v vulgarni predstavi naroda, je kakor v vsaki vulgarni predstavi zajeta le zunanja stran narodnega pojava, posledica nekih vzrokov, dejanje iz nekih motivov. Osvetliti to — bi rekel — podzemeljsko stran narodnega drevesa je naloga temeljitejšega človeka, znanstvenika. Tudi nanj pa preže pri tem najrazličnejše nevarnosti. Glavna je ta, da vsled množice komponent ne najde rezultante, ki se vendarle pri vsakem narodu glasi: skrbi, da vodstvo tvoje usode, urejevanje tvojega življenja ne preide v roke drugega naroda, sicer boš propadal moralno in materialno. »Vsled množice dreves ne vidi več gozda«, vsled množice činiteljev izgubi zmisel za celoto. V tem je pač glavna nevarnost vsake analize, vsakega prestrastnega povpraševanja po vzrokih nekega pojava. Prav tu se najbolj vidi, kako neobhodno potrebni so vsakemu narodu ljudje, ki intuitivno zgrabijo bistvo, do katerega se znanstvenik pribori (ali pa tudi ne) le z napornim premišljevanjem in dokazovanjem. Z močno, verno besedo ali dejanjem, za katerih upravičenost sicer ni vedno dokazov, presekajo taki ljudje gordijski vozal brezupa in pasivnosti, v katerega le preradi zapletejo sebe in druge oni ljudje, v katerih je razum razvit v preveliki nesorazmernosti z njihovimi čustvenimi silami. Le, če to razumemo, razumemo tudi, kaj pomenita za nas Slovence Prešeren, Cankar in podobni, kaj pomeni, ako taki ljudje govore o slovenskem narodu. Gorje ljudstvu, kateremu intuitivna spoznanja ne pomenijo nič in kateremu je treba celo najpreprostejše resnice dokazovati!

Nadaljna nevarnost (ki je samo druga stran prve), kateri je znanstvenik pri raziskavanju nekega narodnega pojava izpostavljen, je v človekovi nagnjenosti do strahopetnosti. Če pomislimo, kaj da pomeni »sam voditi svojo usodo« in da je narod danes glavni organizacijski državotvorni princip, moremo takoj razumeti, da je kot tak posmatran le preveč z interesno političnega zrelišča. Če torej spada znanstvenik k vladajočemu narodu, je v nevarnosti, da v interesu svojega naroda zabriše neka nevšečna

dejstva, ako pa spada k nekemu vladanemu narodu, je nevarnost, da jih zamolči iz hlapčevske strahopetnosti. Bolj kakor pri odgovarjanju na katerokoli drugo vprašanje je treba pri odgovarjanju na vprašanje, kaj je narod in ali je neka konkretna skupina narod ali ne, močne duše, svobodne osebnosti. Čudovita je sugestivna sila, ki jo izžareva dejstvo pripadnosti k neki državi in sploh vsako politično dejstvo na človeško duševnost. Zato se mi zdi psihološka metoda natančnega opazovanja sebe, od omejene egocentričnosti očiščena s posvetovanji z velikimi duhovi sveta, ne v najmanjši meri z umetniki, v odgovarjanju na to vprašanje nujno potrebna. Dobro poznanje človeka, neposrednega reagiranja človekove notranjosti na razne pojave zunanjega sveta, besede in dejanja drugih ljudi, najrazličnejših odnosov, v katerih je posamezni človek rojen in v katerih raste, je predpogoj jasnega pogleda v zgodovino in življenje, je edino možni preizkusni kamen raznih zadevnih teorij in hipotez. Zgodovinsko v svojih vzrokih in pogojih še tako dobro preiskana doba ne more nadomestiti možnosti, ki nam jih nudi za spoznanje resnice živa sedanost, brezobzirna iskrenost nasproti sebi in drugim. To pa je zelo težko in morda najtežje; zato govore nekateri, da bi ušli svoji vesti in svojim dolžnostim ter jim ne bi bilo treba kaj tvegati, ali pa da bi se komu kaj polaskali, o narodu in posebej, ali je neka skupina narod ali ne, tako, kakor pač bolj ugaja njihovi komodnosti in strahopetnosti. Žal, da je takò redkokrat v življenju bistveno tisto, kar kdo govori, temveč tisto, o čemer kdo molči ali se ne upa govoriti.

Ljudje, ki poizkušajo odgovoriti na vprašanje, kaj je narod in posebej, ali je nekaka konkretna skupina narod ali ne, navadno, kakor že zgoraj nakazano, zelo slabo ločijo, da so nekaj drugega vzroki in pogoji, ki tvorijo objektivno in etično (skoro bi rekel božjo) nujnost, da neka skupina sama ali bolje, predvsem sama vodi svojo usodo, nekaj drugega pa sila, da jo v resnici vodi. Nekaj drugega je nujnost, ki sili neko skupino, da se odloči sama voditi svojo usodo, nekaj drugega pa odločitev. Nujnost ima svojo trajnost, vztrajnost, pa naj se potem odločitev izvrši ali ne, odločitev sama pa zavisi od sile, poguma in spoznanja, od zdravih odnosov med pripadniki te skupine. Nazvati bi mogli te dve strani objektivno in etično nujnostno in subjektivno svobodnostno (če hočete indeterministično) stran nekega narodnega pojava. Koliko polemik ostane brezplodnih, ker govorijo ljudje drug mimo drugega, ker nekateri definirajo narod samo po tej, drugi samo po drugi strani, ker n. pr. zatrjujejo nekateri, da smo Slovenci narod po objektivni in etični nujnosti, drugi pa zanikajo, da smo Slovenci narod in govorijo o nevarnosti te »teorije«, ker gledajo samo na subjektivno svobodnostno stran narodnega pojava; ker jim narod ni več kakor društvo, v katerega lahko vstopiš ali iz njega izstopiš, čisto samovoljno.

Bratko Kreft.

Ruski teater

(Konec.)

Slavni amerikanski igralec, namreč, William Butts je igral leta 1909. v Chicagu vlogo kovarskega Jage v Shakespearjevem Othellu. Ko je zviti Jago kolosalno podan po Williamu Buttsu, na prav kujonski način vzbujal pred gledalci Othellovo ljubosumnost, je počil v parterju strel. William Butts se je na odru v vlogi Jage zgrudil in obležal mrtev. Ko je razburjenje nekoliko poleglo, se je dognilo, da je bil strelec nek amerikanski oficir. Nesramno Jagovo postopanje, kolosalno podano po Buttsu, ga je spravilo v tako živo sodoživljanje, v duševno napetost, da je ustrelil na oder. Ko se je pomiril, zavedel in izvedel za igralčevo smrt, se je ustrelil še sam. Amerikanci, ki napravijo iz vsake stvari senzacijo, so oba pokopali v skupen grob, postavili nagrobni spomenik s sledečim napisom: Idealnemu igralcu — idealnemu gledalcu.

Vse prav. Vendar hudomušni Tairof dostavi: Kakor hočete! Ampak, če bi bilo veliko takih idealnih gledalcev, bi stala v najkrajšem času na mestih gledališč — pokopališča.

Majerhold je nadaljeval svoje čakanje. Ker ni mogel najti zadovoljive drame, je sprva predstavljal prizore različne vsebine, napol improvizirane scene, ki so prikazovale različna človekova čustvovanja ali situacije. Kot za Majerholda, ki so mu vsa, tudi po naše najbolj naturalistična sredstva dobrodošla, kljub temu njegovo gledališče ni naturalistično, nam je že prej omenjeni prof. dr. Stjepun opisal sledeči prizor, ki ga je odigralo Majerholdovo gledališče.

Kaj rad baje stika Majerhold po zakotnih ulicah. Neki večer iztakne v zakotnem delu Moskve izgubljenega človeka, ki je igral na harmoniko žalostne ruske pesmi. Na oder je postavil bežno scenerijo: klop, plot pa še nekaj brezizraznih kulis, da je bila slika kolikor toliko sklenjena. Na klop je postavil godeca s harmoniko, ki je začel sam vase zatopljen igrati svoje otožne pesmi. Kot izgubljene duše so vzplavale po avditoriju. Povsod je vladala neizprosna tišina ob primitivnosti prizora. Čez nekaj časa pa pride, odkod pač pride, tega ne ve nihče, vsakdanji človek in napravi ob plotu svojo vsakdanjo človeško potrebo.

In rečem vam, nisem še videl starega človeka nasprotnih nazaranj, kakor je bil dr. Stjepun, ki je bil v mnogem naravnost konservativen, ki bi tako resno izpovedal svoj utis. Dejal nam je, da vse svoje življenje ni videl lepšega, pa tudi ne groznejšega prizora kakor je bil ta. V avditoriju so večinoma sedeli delavci in rdeči vojaki, toda nihče se ni nasmehnil. Mrtva tišina je bila vsenaokrog. V tem malenkostnem prizoru so spoznali pestrost, raznoličnost, nasprotnost atomov življenja. Godec igra otožne lirične pesmi, pa pride človek, povsem drug človek, ki je gluha za lepoto pesmi. Kaj ga brigata godec in harmonika.

K Majerholdovim posebnostim spada tudi odprava zastora in rampe, ki se je trajno ohranila. Na oder postavi skrajno potrebne rekvizite, razsvetljuje vse ponajveč z reflektorji, ki jih postavi na razna mesta — tudi v avditorij.

Kar bi naj bilo njegovo gledališče — gledališče mase, one trde, ki ji je estetika, figuralnost pisateljevih stavkov težko ali vsaj včasih povsem neumljiva, zato uporablja njegov igralec vsa sredstva, kakor pri Tairofu — le da bolj realistično in primitivno. Telo je ravno tako izurjeno za vse mogoče situacije, scenerija vedno bolj oživlja, ker jo skuša aktivno pognati v dejanje. Večkrat drve skozi avditorij na oder avtomobili, motorji — vse mogoče stvari. Njegove predstave so skrajno dinamične in naziv za njegovo umetnost, ki ga je sam skoval, je *biomechanism*. Pri dramatizacijah uporablja laterno magico, s katero kakor v kinu projicira tekst na na odru se nahajajoče platno. Gotovo najpraktičnejša in najmodernejša zamena lektorja MTH.

Največjo senzacijo in obenem resno priznanje pri svojih nasprotnikih si je priboril z uprizoritvijo drame *Gozd*. Spisal jo je nacionalni ruski dramatik Ostrovski — njegova dela spadajo med takozvano domačnostno literaturo, zato je bil do sedaj Zapadu neznan. Populariziral ga je prav Majerhold s svojo originalno inscenarijo, ki je seve marsikaj Ostrovskemu lastnega in značilnega iz dela odstranila.

Zanimivo je bilo še to, da je istočasno z Majerholdom predstavljal »*Gozd*« »*Mali teater*«, ki je za staro Rusijo to, kar za Francijo *Comédie Française*.

»*Gozd*« spada med najbolj znana dela Ostrovskega. V njem nam kaže pravo lice stare fevdalne Rusije. Nekje v gozdu, v osrčju Rusije, biva na svojem posestvu veleposestnica Gurmiškaja. Vdova je, pestre in žive preteklosti, sedaj boguvdana in skopuška. Njena skrb sta dekle bedne sorodnice in študent Bulanov, sin obubožane prijateljice in obenem ljubezenski objekt stare vdove. Pozneje se z njim poroči, ker hoče dati posestvu gospodarja. Nasproti temu okostenelemu deželskemu plemstvu postavi Ostrovski njenega nečaka, provincialnega igralca Neščalivceva, bohema in klateža. S svojim prijateljem komikom Arlačko pride na dvor svoje tete kot legitimen dedič. Po poroki z mladim Bulanovim postane ta gospod in gospodar, zapiti igralec pa mora iz hiše.

»*Mali teater*« je doslovno predstavljal Ostrovskega delo z vsemi podrobnimi duševnimi analizami. Vse, kar je bilo mlado in novega občinstva, je hitelo v teater Majerholda, ki je postavil stari »*Gozd*« na glavo. Pet dejanj je razkosal na 33 slik. Prvo dejanje vsake drame ali uvodni del romana — vse to je radi ekspozicije precej dolgočasno. Majerhold dolgočasen noče biti. Zato je iz prvega dejanja izluščil prizore, ki so v glavnem važni in potrebni ter jih je popolnoma v drugem redu uvrstil. Z laterno magico je večkrat vrgel posamezne stavke na oder. Celo dejanje je posedanjil. Vdova Gurimškaja je pri Majerholdu zloglasna žena v rdeči lasulji, jahalnimi škornji in palico. Vse, kar poželi, napade. Ravno tak je mladi Bulanov. Mo-

derni športlaš, trenira in telovadi in pridobi vdovo zase. Brez vsakih sentimentalnosti. V Ostrovskijevem »Gozdu« nastopi nesrečna nečakinja Aksjuša, ki bi se rada poročila s trgovčevim sinom, pa ji brani očetova dedščina. Pri Majerholdu je Aksjuša mnogobesedična ženska — kos komunistične sufražetke. Vse je modernizirano. Mnogo se je povpraševalo, ali je to Ostrovski. Majerholdu je to postranska stvar. On je z dušo in telesom človek teatra, on režira in igra. Pri predstavi sodeluje godba, nevidni orkester, ki stopi v akcijo, ko je dejanje na odru nekoliko zanemelo. Podeželski ljubezenski prizor na drevesu spremeni v prizor na gugalnici. Naenkrat priletijo od nekok golobi. Zakaj? Čemu? To so posameznosti, na katere ne daje odgovora. Vse je celokupnost in se mora kot tako gledati in ocnjevati.

Majerhold še ni zaključil svoje poti. Vedno nova pota si odkriva. Vsaka njegova premijera je novo odkritje. Veliko je grotesknega pri njem. Toda tega ni samo v njegovem gledališču, tudi v drugih. Spomnimo se Vahtangova in Tairofa. Vsaka revolucija uničuje, ironizira. Nova drama se še ni ustvarila. Zato Majerhold uporablja stara dela, ki so za sedanje razmere zastarela. So muzej ruske preteklosti. Zato jih presnavlja, preoblači — včasih resno: kadar pa to ni mogoče, pa napravi grotesko.

Razen omenjenih treh gledališč poseduje sovj. Rusija še precejšno število drugih. Zlasti so omembe vredna takozvana nacionalna gledališča raznih neruskih narodnosti, ki pa so v zvezi federativnih republik. Najsilnejše in sedaj že Evropi znano je židovsko gledališče »Habima«. Člani so sami čistokrvni židje, ki žive kakor kaka verska sekta združena okrog svojega gledališča. Pred leti so naprosili Stanislavskega, da izšola njih moči. Dal jim je Vahtangova, ki je neumorno vadil z njimi. Igrajo v starohebrejskem jeziku. Iz mešanice ruske gledališke umetnosti in stare židovske ritualnosti je tako nastalo gledališče »Habima«, ki si je po dolgotrajnih, skrajno vestnih vajah s svojim prvim nastopom priborilo umetniško mesto v svetovnem gledališču. Njegovi igralci so bili v začetku amaterji, ki so po dnevi delali v raznih službah, zvečer pa se shajali pri vajah.

Maksim Gorki je napisal o tem gledališču sledeče besede: »Gledališče Habima je sijajen dokaz o vsezmagujoči moči talenta. Majhno gledališče je, skrito v eni izmed krivih moskovskih ulic. V dvorani je prostora komaj za 200 ljudi. Stene so prevlečene s sivo raševino, iz katere se delajo sicer vreče. Robata tkanina daje gledališču izraz resnosti in strog preprostosti. Veliko truda, ogromne napetosti duševnih sil je bilo treba zanj. Mladi židje so ga ustvarili, pod vodstvom nadarjenega igralca Cemaha in genialnega režiserja Vahtangova — takrat smrtnobolnega od prenapete delavnosti. Na nosilnicah so ga prinašali k vaju. Nastalo je v gladi, mrazu in hudem boju za pravico igrati v biblijskem jeziku. Gledališče jim je sveto opravilo. Vse besede, gibi, mimika — vse je harmonično in v vsem je sijaj modre resnice, ki jo rodi samo umetnost, samo talent.«

K pridobitvi nove gledališke umetnosti, ki se je splošno popularizirala, spada tudi takozvana kolektivna deklamacija. Početnik ji je igralec Serjožnikov. Njegovi poizkusi sicer segajo že v medvojno, caristično dobo, vendar so dobili pravi in obsežni razmah še

le potom revolucije, ki je prinesla dušo kolektivnosti. Serjožnikov je izvežbal zbor deklamatorjev, s katerim prireja deklamacijske kolektivne koncerte. Naštudira pesem, ki jo hkrati predvaja cel zbor ali pa samo del. Zbor je razdeljen na posamezne glasove kakor pri pevskih zborih. Tudi svoja znamenja imajo. Popularen odmev te umetnosti so delavski deklamacijski zbori, ki nastopajo pri raznih manifestacijah ali demonstracijah. V zboru kličejo parole, ogorčenja in vzklike. Način te deklamacije se je v politične svrhe udomačil tudi v Nemčiji in Avstriji.

Zanimiv in vzgojno važen je način improviziranih javnih sodb. V dramatični obliki se priredi sodno obravnavo proti navideznemu delikventu, ki ga igra poklicen igralec. Tudi zagovorniki in državni pravniki nastopajo. Najbolj znana taka teatralična sodna razprava je razprava zoper prostitutko Zaborovno, ki je okužila vojaka Krestjanova. Pri mnogih takih razpravah, ki so javne, sodelujejo poklicni juristi. Njih cilj je vzgojen.

Vršilo se je že več takih razprav tudi proti starejšim pisateljem (Tolstoju, Dostojevskemu) in tudi mlajšim. Zlasti so bile zanimive razprave o gledaliških novotarijah Majerholda in Tairofa. Enkrat je nastopil eden kot tožnik zoper drugega, drugič narobe. Obtoženi je bil prisiljen način svoje premijere braniti pred tem sodiščem in pred svojim gledališkim tekmečem ter tožiteljem. Tako se je veliko pripomoglo do popularizacije vseh gledaliških struj.

Operе se morajo muzikalično zadovoljevati s starimi stvarmi, le da velikokrat spremenijo tekst. Tako se igra »Tosca« pod imenom »Boj za komuno«. Kljub temu je originalna glazbena produkcija na veliko večji umetniški višini kakor recimo dramatika. So tukaj drame Lunačarskega, Tretjakova in še mnogih mlajših, ki pa še niso prinesla pravega v skrajno moderno rusko gledališko življenje. So pa na pohodu kakor poročajo ruske in nemške kritike.

Vsi inozemci, ki so dosedaj posetili sov. Rusijo in se zanimali tudi za gledališče, z občudovanjem konstatirajo, da izda ruska republika za svoja gledališča v vsej Evropi največ denarja.

Vsa glavna gledališča, profesionalna kakor proletkulta dobivajo državno podporo, ki jim ni bila popolnoma odrečena v najkritičnejših časih. Dosedaj so delala razen Delavskega strokovnega gledališča v Moskvi vsa z deficitom. To je bilo radi številnih brezplačnih predstav. Sedaj, ko se je socialni položaj dvignil že skoraj do predvojnega stanja, se sanirajo ruska gledališča že s precej majhnimi podporami od strani države. V tem oziru ima največ zaslug prosvetni komisar Lunačarski, sam dramatik, ki vodi moralno in materialno podporo od strani države.

Res je, da se je izvajal tu pa tam kak pritisk glede repertoarja. Toda mislim, da nam bo iz očitanih razmer in razmerij ter zahtev nove publike tudi to razumljivo. Kdor daje, tudi zahteva. To je povsod. V Rusiji tvorijo novo publiko delavci in kmetje, ki imajo povsem svoje duševne potrebe in zahteve.

Sicer pa tvorijo repertoar dela svetovnih pisateljev starega kova, zlasti v predrevolucionarnih državnih gledališčih, ki imajo uradni priimek »akademsko«. (MAHT = Moskoski akademski hudožstveni teater.)

Iz repertoarja citiram imena: Saltikov, Šcedrin, A. K. Tolstoj, Gogol, Gribojedov, Rolland, Maeterlinck, Dickens, Shaw, Ostrovski, Hebbel, von Vizen, Shakespeare, Merežkovski, Gozzi, Turgenjev, Lunačarski, Tretjakov, Ehrenbung, Toller itd.

Prehod od starega občinstva k novemu se je dozdeval mnogim igralcem zelo težak in mnogi so bili polni prezira do nove publike. Ko pa so ga spoznali, ko se je ustvarila vez, se je porodilo tudi veselje do ustvarjanja za novo publiko.

Hočem vam citirati odlomek iz poročila angleške strokovne delegacije, ki je že pred dvema leti posetila sov. Rusijo in podala o gledališču sledečo izjavo:

»Rusko gledališče je ljubiteljem ruske umetnosti tako dobro znano, da bo dovolj, če rečemo, da je gledališka umetnost revolucijo vzdržala in živi. Stare opere in baleti se še vedno uprizarjajo v prenapoljenih dvoranah. Nikjer ni česar podobnega. Pisane uniforme vladajočega razreda, krasne pariške toalete in bleščeči okraski njihovih soprog so iz auditorija izginile. Novo ozračje v auditoriju je mračnejše. Novi gledalci so delavci in delavke v temnih oblekah, ki sede na mestih svojih bivših sovražnikov, da prisostvujejo predstavam. So skrajno kritični, toda navadno manj demonstrativni kakor stari gledalci. Gotovo je v tej zvezi zanimivo omeniti razgovor, ki smo ga imeli s plesalko, slavno znano iz carističnih časov. Vprašali smo jo, kako ji ugaja igranje pred novim občinstvom, ki nima pripravljenih v dar razkošnih šopkov, niti ne dragocenosti ali povabil na šampanjski soupers.

Odgovorila je: Gotovo je absolutno drugače sedaj, toda čutim, da je resničnejše. Sedaj vem, da me moja umetnost in moja nadarjenost kliče pred zastor, da ponovno zablešem. Verujem, da pblešem sedaj boljše, če tudi sem starejša. Gotovo pa je, da ljubim svojo umetnost sedaj bolj. Sovražila sem prej nastope po provinci, sedaj čutim, da je nekaj ustvarjajočega v tem, če potujem tisoč vrst, da pokažem ljudem svoje interpretacije baleta. Svobodno mi je, zapustiti Rusijo, toda jaz ostanem rajši v njej.

Večina starih zvezd je izginila ali pa so odpotovala v inozemstvo. Toda novih talentov ne primanjkuje. Igralske in plesne šole so pod državno kontrolo. Mladi delavci iz tovarniških-umetniških šol so vir novih učencev. Mnogi od njih pridejo še kot otroci ter sprejmejo tudi občo vzgojo poleg posebne igralske in plesalne.

Razven enega gledališča v Leningradu so vsa gledališča deficitna in dobivajo državno podporo, ki deficit krije. Omenjeno materijalno edino samostojno gledališče v Leningradu je zanimiv rezultat prej omenjenih tovarniških umetniških šol. Gledališče popolnoma vzdržuje in vodijo industrijski delavci sami. Večina dela v tovarni šest ur na dan. Nobeden ni prejel kake druge izobrazbe kakor ona prej omenjenih šol. Predstave omenjenega gledališča so se doslej izključno omejevala na revolucionarna dela, ki so jih po večini spisali delavci sami in ki opisujejo razne faze revolucije ter so čudna zmes tragedije in humorja.

Uprizarjajo se navadno brez scenerije. K večjemu se uporabljajo malenkostna znamenja kakor so bila v navadi pri starih harlekinadah. Tudi kostumi so samo naznačeni, tako označuje sablja oficirja, puška navadnega vojaka. Zato se zahteva največjo nadarjenost v igranju in govoru.

Porevolucionarna dramska produkcija je zelo v modi in je po Majerholdu v Moskvi izvedena do največje dovršenosti. V njegovem gledališču služijo na kolesih se premikajoče kulise kot označba scenarije. Luči pri rampi ni, temveč močan reflektor obsveti govorečega igralca ali onega, ki mora vzbuditi pri občinstvu posebno pozornost. Ostali del odra in auditorija je v popolni temi. Predstava se odigrava s filmsko naglico, zato ni nobenih mej prizorov, ki jih dejanje lahko vsebuje. Pozornost gledalcev je ves čas napeta, učinkovitost realistična, produkcijski stroški majhni.

Majerhold sam meni o svojih inscenacijah sledeče: Vsaka ilustracija za roman je nepotrebna. Ozračje zgodbe in bežni popis prevzameta v domišljiji sceno, v kateri se dejanje odigrava. Vsak čitatelj si predstavlja svojo sliko. Toda vedno je eno, ki mu je všeč. Vse je v pisani besedi. Ravnotako je pri moji igri. Vse je zapopadeno v igralskem predstavljanju.

Po nacionalizaciji poseduje vsako provincijalno mesto svojo opero in druga gledališča, ki jih imajo v manjših mestih v najem igralska združenja ali tudi privatniki. Večina pa so pod državnim vodstvom ali lokalnih sovjetov. Vsak državi služeci umetnik mora na njen poziv tudi v provinco tako, da se tudi provincijalna publika seznaní z umetnostjo velikih talentov. —

V naglici zadnjih let se je gledališka umetnost tako popularizirala, da imajo vsi pomembni delavski klubi svoje dramatično-diletanske odseke. Celo ruski mužik, ki prej ni drugega poznal kakor cerkev, carja in zemljo, dobiva po svojih sinovih rdečearmejskih diletantske predstave v najzakotnejše vasi. Skozi vso sov. Rusijo se vijejo niti gledališkega in novega življenja. Zato je važno in ne samo omembe, ampak tudi našega spomina vredno, kako se je gradilo rusko gledališče.

Prvi neustrašni početki MHT segajo v zadnja leta preteklega stoletja. Stanislavskijeva igralska družba je začela svojo umetniško pot na skednju v vasi Preškinu pri Moskvi. Tairof je s svojimi igralci dejansko pomagal pri zidanju gledališke stavbe, velikokrat se je zgodilo, da so se igralci izmenjevali kot kurjači, po cele tedne so delali brez plače. Delali so z vso dušo in vero fanatika, ki hoče zgraditi nekaj novega. Kako so se borili, kako so trpeli vsled pomanjkanja denarnih sredstev, graditelji Tairofovega komornega gledališča pričajo ravnateljjeve spominske besede. Ko so bili nalepljeni prvi lepaki, ki so oznanjali premijero, krst Komornega gledališča, so mnogi od dela izmučeni igralci postajali pred njimi in z veseljem in srečo povpraševali drug drugega, če lepaki res govore resnico...

Rajni Vahtangov je posečal vaje, ko je bil že ves bolan in ko je moral leči, so ga nosili v nosilnicah k vajam. To je mučeništvo, herojstvo, ki mu ni enakega v gledališki zgodovini zapadne Evrope. In sov. Rusija ve upoštevati vrline in delo takih ljudi. Zato jih podpira materijelno in moralno, zato je mnoge kakor Stanislavskega, Nemirovča, Dančenka, Moskvina, Čehova itd. odlikovala z najvišjim odlikovanjem, ki ga ima za svoje umetnike. Dobili so častni naslov: ljudski umetniki republike (Narodnij atrist Respubliki). Zakaj tem umetnikom ni njih delo samo vsakdanji zaslužek državnega uradnika, njih delo je kakor sakralna daritev staroveških svečeničkov.

Vse to, kar sem navedel o sodobnem ruskem gledališču, je samo bežna skica onega, kar se v resnici vrši. Kritiko si naj ustvari vsakdo sam. Jaz pripomnim sam toliko; res je veliko eksperimentalnega v vsem tem, a v tem kakor v vsem ruskem življenju tiči hotenje ustvariti nekaj novega, sproščenega, občečloveškega. Zato se ruši in gradi. A Tairofova teza »theatre pour le theatre«, ki nalikuje tezi »l'art pour l'art« je gotovo popolnoma esteticistična in zastarela, ker ni na svetu, ne v življenju nobenega predmeta, stvari, ki bi bila namen samemu sebi. Vse eksistira z ozirom na svojo okolico. Takrat, ko se bo rodila nova drama, taka, ki bo kos vsem pridobitvam teh gledališč, ki jih bo oprostila esteticizma, teze »theatre pour le theatre«, oprostila lastne skoraj pobesnele sproščenosti, ko se bo sila nove drame združila s silo novega ruskega teatra, takrat bo, ne samo Rusija, ampak svetovna kultura sploh, dobila gledališče, ki bo od vseh dosedanjih najjačje, najsvetejše in najbolj občečloveško. Zakaj gledališče je kolektivna umetnost mnogih, ki jo skupno ustvarjajo, za vse ustvarjajo. Ni nad življenjem plavajoča umetnost, ampak je kos vsega tistega vrvenja, trpljenja in truda, vsega tistega življenja tam gori, ki trpi, se bori in gradi novo življenje.

*

Viri: Gledališke številke revije »Das neue Russland«. Predavanje dr. Fr. Stjepuna. Tairof: Das entfesselte Theater (študija). Njegove predstave. MHT v tujini. (Ruska knjiga.) Kerschenszow: Das schöpferische Theater. Holitscher: Drei Monate in Sowjet-Russland. Knjiga: Geist und Gesicht des Bolschewismus. MHT drugi (v ruščini). Kritike po časopisih itd. ter lastna opazovanja.

ZAPISKI

Ob jubileju imaginarnega upravnika

(Skica, ki se bo ob priliki nadaljevala.)

Motto: Mislim, da je Strindberg napisal, kako je kazalište biblija siromaha. Biblia pauperum. Doista! Kazalište kakvo postoji... i nije drugo nego neke vrsti slikovnica za siromašne — duhom. Miroslav Krleža.

Znamenite osebnosti obhajajo letos znamenite jubileje. Ibsen, Tolstoj, Černiševski, Zupančič itd. Toda najznamenitejša oseba med najznamenitejšimi pa je gospod profesor-arhitekt-inženjer-intendant Rado Kregar, upravnik Narodnega gledališča v Ljubljani, rezidenca v poslopu drame, prvo nadstropje levo, skozi tajnikovo sobo. (Človek mora biti napram velikim ljudem vljuden in ponižen, kot zgodovinar pa ne sme pozabiti niti ene znamenitosti, ki diči zgodovinsko osebo ali nje titel — kakor je gospod Kregar.)

Vsa znamenitost Njegova — je v njegovih naslovih, vsa velikopotezna vseznalost v različnih naslovih! Jubilej pa obhaja zato, ker

preteče te dni leto, odkar sedi v tisti sobi. Samo sedi in upravlja s svojimi naslovi, katerim je pritaknil še enega: inscenator. Zadnjič je med drugim insceniral Shakespearjevo šalo Mnogo hrupa za nič. (Lani se je ob nastopu pritoževal, da kritika premalo piše o inscenacijah.) Debelo je bilo tiskano na plakatih njegovo ime. Debelo, razločno, hrupno. Kakor lani ob tem času, ko je šlo za novega upravnika in se je gospod Kregar po lastni volji — kakor je izjavil v pogovoru s C. Debevcem in kakor je povedal v Mestnemu domu — potegoval za upravnika. Mnogo je bilo protestov (jetičnih), veliko kričavih obljub od njegove strani, dolgo tiskani pogovor z C. Debevcem (Mladina III. šte. 6.)... Tako, da so nekateri celo zaverovali vanj. Se C. Debevec je končal svoje poročilo z besedami: Kdor zna, naj pomaga. In je šel pomagat... Zadnjič pa je odstopil!

... In sedaj ob jubileju igrajo šalo: Mnogo hrupa — za nič. Gospod Kregar je inscenator — podzavestno — svojega intendantovanja. Zakaj na odru sta bila dva na novo pobarvana stara stebra. Vse ostalo — nedotaknjeno, staro, dolgočasno. Vendar: insceniral ing. arh. Kregar... Mnogo hrupa — za nič. Kakor lani ob nastopu. Sedaj priznavam, da je Shakespeare še vsaj za Ljubljano moderen in bi ga to pot celo lahko prištel med simboliste.

Naš teater je imel že mnogo upravnikov, toliko, da je že ves bolan, jetičen od tega. Ker vsi upravniki mu sesajo kri prave umetnosti, država pa ga kolje kot mesar živino. Nič zato. Saj smo na Balkanu in povsod moramo pokazati svoj balkanizem. Gospod Kregar pa je vrhu tega še radikal (kar sicer pri ocenitvi njegove umetniške žile ne pride v poštev) in lani se je mnogo pisalo, da je zato tudi postal intendant in da bo zato tudi ostal. Tako pravi-jo.

Na kaj sploh se pravzaprav razume gospod Kregar v obilici svojih titulov? — Na teater — prav gotovo ne. Na insceniranje... Mnogo hrupa za nič. Na balet... Mogoče. Zadnja številka ilustrirane revije »Razgled« ilustrirano poroča, da je dobil na plesu v Emona-bar prvo valčkovo nagrado. Postal je takorekoč Walzerkönig. Tako je menda ob tistih zvokih popolnoma pozabil, da je treba pri sceni v parku v Boljšem gospodu tudi pri reprizah — godbe. In pri Mnogo hrupa za nič se je vršila maskerada brez godbe. Igralci imajo že po naravi veliko fantazije. Zakaj bi ne imeli v našem teatru — potencirane fantazije in si godbo tudi samo — predstavljali... Kaj pa, če bi si recimo vsi oni, ki zahajajo v teater, abonenti, ki morajo obiskovati okrnjene reprize, igralci, joj, in vsa merodajna javnost — (gospod intendant, to je mišljeno ironično. Vem, da ste čitali Cankarja) tudi intendanta in intendanturo teatra — predstavljali — drugače. Recimo, precej drugače, kot dokumentirate vi ob svojem jubileju. Zakaj očitno je postalo, da vam je operetni valček vse, drama pa naj bo šmira. Pri Divji raci je moral zaradi operete v zadnjem trenutku vskočiti g. Jerman, ker je g. Peček moral v opereto. Zato ga je g. Jerman po zaslugi uprave precej polomil. Sicer pa — za dramo je vseeno. Tako ali tako. Ne nese. Namreč g. intendantu ne nese. —

»Stojim na stališču, da je vsaka stvar uprizorljiva, gre samo zato, da se jo vprizarja v dostojni obliki.« (Glej Mladina III. šte. 6. str. 137.)

Znamenite besede, lepe besede. Toda so ljudje na svetu, čudni, nenormalni ljudje, ki ne pojedjo samo lepe pečenke, ampak tudi besede. Tiste lepe besede je namreč pred letom izrekel g. intendant. Letos pa smo videli tako Bajadero, da se je bog usmili, ker se je g. intendant in kritika nočeta. Pa tisti slavni gost g. Pomorišac v Traviati... Saj se še spominjate sikanja v parterju. Nekdo je celo žvižgal.

Na pohodu je nova redukcija. Drama se po Njegovih zaslugah izgublja v šmiro. Opereta bo kmalu dominirala povsod in g. intendant sedla Krpanovo kobilu. Da jo slovenski kulturi na čast zajaše skozi Narodno gledališče v Ljubljani.

O, dobro vem, da je Beograd naša huda mačeha, da nam hoče reducirati, po balkansko ubiti naše kulturne institucije. Naš narod naj gara, kakor je že garal stoletja. Tradicija mora ostati, sicer bi ne bilo zgodovine. In gospod upravnik je tradicija in zgodovina. Beograd — mačeha, intendant očim. Oba pa sta eno...

Tudi to dobro vemo, da so ponovno zmanjšali kredite in da išče g. intendant novih virov. Bajе jih je že nekaj dobil in zato obljubuje velikopotezne spremembe in redukcije vseh sitnih... (Saj se razumemo, kaj ne?)

Repertoar, ki se mu je že lani zdel nesistematičen, je letos potencirano nesistematičen. Njegovo prvo stremljenje ob nastopu je bilo, da postavi dramo in opero v pravilno medsebojno razmerje. In to je tudi storil. Zakaj nad obema dominira opereta. Ker bi sicer drama in opera izgubili ravnotežje. Najbolj pa drži druga obljuba, ki se zadnje čase vedno bolj izpolnjuje: posrečilo se mu je napraviti iz gledališča centralno matico za diletantske odre. (Ml. III. 6. str. 138.) »Vsekakor bomo skrbeli, da bomo z vsemi slovenskimi diletantskimi odri v čim najtesnejši zvezi.« In res — zveza z diletantizmom se krepča. Nikar pa ne mislite, da sem to napisal zaradi gostovanja Sentjakobčanov. To bi bilo preveč laskavo. To je mišljeno na idejnost vašega upravljanja. Resno-ironično. Tako resno, kakor je dejal lani gospod upravnik: »Za mesto sem prosil sam in zato se tudi v polni meri zavedam, kakšno odgovornost prevzemam. Zavedam pa se tudi tega, da bom gledališče ali dvignil ali pa bom z njim vred padel tudi jaz... (Ml. III. str. 139.) Da, to se je zgodilo! Namreč zadnje. Kako bi tudi ne! Vsak balast vleče k tlom. Saj poznate fizikalne zakone, gospod profesor — arhitekt — inženjer — in scenarist — intendant Rado Kregar — unikum vseh upravnikov, ki so kedaj gospodovali v slovenskem teatru.

Ob jubileju, ko je v teatru temperatura najbolj padala.

Bratko Kreft.

P. S. Ker sem imel to pot kratko odmerjen prostor, mi je ostalo mnogo gradiva. Toliko v tolažbo. Tudi kritika o repertoarju, gledališki kritiki, direktorjih, režiserjih, igralcih, inscenacijah, gostovanjih itd. še pride. Na svidenje!

Aforizmi 1928.

Naprednost, krščanska etika, nacionalnost, usmiljenost in ljubezen do bližnjega se uporabljajo že davno med mladimi inteligenti kot nekak eliksir. Seveda, idealizem. Upliva to zelo, celó malo preveč. In temu se mora verjeti. — Pa se je zmotil mladič s svojimi zdravimi možgani, ko ni mogel spoznati filozofije »mislim, da sem« za pravilno in je hotel živeti.

Dobil je lepega dne — ne po vremenu — službo in delal, čeravno se tega v šoli ni učil. Učili so ga namreč raznih zvestob, pesmi in pesmic, a delati nič. Dali so mu »splošno izobrazbo«, ki mu ni koristila niti za šivanje perila ali zakrpanje onega materiala, katerega uporabljamo za prikazovanje svoje zunanje manj — in večvrednosti. Ker je bil priden, so ga obdržali. —

Uradnik z družino ni zmogel dela in je povedal šefu resnico. Bil je takoj odpuščen in šel je. Mladič s »splošno izobrazbo« in zdravimi možgani je tudi šel, a prostovoljno.

Hoteli, restavracije so krasna poslopja v svoji notranjosti radi svojih prijetnih reproduktov. Kažejo samo blagostanje in take lepe reči. Mladič je prišel v takó zaprt prostor in dobival po odhodu gostov tudi te reprodukte. Ob njegovi poti so surovine za šunko glasno izražale življenjsko zadovoljstvo.

Mecena, hotelirja, so spremljali z godbo na pokopališče in pisali dolge članke o njegovi dobrotelosti. Protézé je srečal sprevod in izpljunil prebavi nepotrebno slino.

Ciankalij, lizol, ekrazit, več kubičnih metrov vode in plin so zeló praktična sredstva.

Abel Bor.

Slovenska Akademija znanosti in umetnosti in usoda njenih prošenj pri vladi za ustanovitev

Ne bom ponavljal zgodovine, ki priča, da smo imeli Slovenci Akademijo že pred 235 leti (Academia Operosorum, 1693. leta) in da jo ustanovljamo danes že tretjič. O vsem tem, o potrebi njene ustanovitve in o upravičenosti naših zahtev v preteklosti in sedanosti po ustanovitvi slovenske Akademije, se lahko vsakdo pouči iz propagandne brošure Narodne galerije in pa iz dr. Lončarjevega članka v tej številki. Pokazati hočemo samo, kako malo razumevanja kažejo belgrajske vlade za slovenske kulturne potrebe in kakšna je bila usoda prošenj, ki so jih poslali v Belgrad ustanovitelji slovenske Akademije, društva Narodna galerija, Slovenska matica, Znanstveno društvo za humanistične vede in Pravniki.

Prva vloga je bila poslana prosvetnemu ministerstvu 5. januarja 1923, podpisana so bila razen Pravnika vsa zgoraj navedena društva. Odgovor je prispel šele več kot leto in pol pozneje, ko je bil prosvetni minister dr. Anton Korošec, ki je sporočil (po tajništvu prosv. ministrstva) 23. oktobra 1924, da bi bila predlagana ustanovitev možna samo z zakonom, ker zakon ne predpisuje možnosti ustanovitve po naredbi, da pa je to zaenkrat nemogoče, ker parlament ne deluje; zato svetuje, da osnujejo imenovana društva Akademijo, ki naj bi se ob ugodni priliki uzakonila.

Druga vloga, s priloženim načrtom zakona o osnovanju Akademije, na kateri je bil podpisan tudi Pravniki, je bila poslana v Belgrad 29. oktobra 1926. Na to vlogo ustanovitelji sploh niso dobili odgovora in ko so se informirali pri tedanjemu prosvetnemu ministru Stjepanu Radiću, kaj namerava vlada ukreniti, so zvedeli, da se je vloga izgubila...

Vendar ustanovitelji niso obupali, poslali so februarja 1927 prepis druge vloge, katero je izročil osebno tedanjemu prosvetnemu ministru Velji Vukičeviću univ. prof. dr. Izidar Cankar. Ob tej priliki se je mogel dr. Cankar prepričati, da na ustanovitev Akademije po vladi ni upati.

Vse te brezuspešne prošnje in intervencije so prepričale ustanovitelje, da nobena vlada noče ustanovitve slovenske Akademije znanosti in umetnosti z zakonom, zato so pač prisiljeni, da jo ustanovijo s sredstvi, ki jih bo dal slovenski narod sam.

To nerazumevanje belgrajskih državnikov za slovenske kulturne potrebe, nam kaže v jasni luči, da ne smemo pričakovati od njih niti najosnovnejših pravic, kaj šele političnih. Kajti le od njih je odvisna podpora državnih oblasti v našem kulturnem stremljenju, peščica slovenskih poslancev, ali pa eden ali dva slovenska ministra ne morejo opraviti v Belgradu nič. Dokaz, da je politika pobiranja drobtinic popolnoma zgrešena ter da je treba postaviti borbo za samostojno združeno Slovenijo na popolnoma drugo osnovo.

Spet enkrat smo dobili udarec v obraz, ki bo — upajmo — pričel vsaj našo inteligenco, da ne smemo pričakovati v našem kulturnem stremljenju iz Belgrada nobene podpore.

Slovinci smo zatiran narod, razkosan na štiri države od katerih ne smemo pričakovati podpore za našo rast in razmah. In če smo si zastavili za cilj našega političnega stremljenja samostojno združeno Slovenijo, ne smemo pozabiti kolike važnosti so za nas kulturne ustanove, kjer bomo dotlej, dokler ne bomo tudi politično, združeni vsaj duhovno. Taki ustanovi pa sta poleg slovenske univerze Akademija znanosti in umetnosti in Narodna galerija. Naša dolžnost pa je, da jim tako materielno, kot duševno pomagamo pri njihovem delu.

Vinko Košak.

K materijalnemu stanju slovenskega visokošolca

Nesrečna je že od nekdanj usoda slovenskega naroda, nesrečna je že od nekdanj tudi usoda našega študenta.

Včasih se je le redkokdaj dogodilo, da je šel »fant s klanca« študirat. Če pa je šel, je bilo njegovo študiranje navadno trnjeva pot, pot trpljenja, stradanja, zmrzovanja in beračenja pri preobjudenih meščanskih renegatih. Kdor ni zatajil v tujini svojega naroda, je postal navadno »faliran študent«.

Prevrat. Slovenec lahko študira doma. Zaenkrat! Država nam milostno nakloni nekaj štipendij. In tedaj se začne umazana kupčija vladajočih političnih strank, sramotno kupčevanje z dušami. Revni slovenski študent ne sme imeti lastnega prepričanja. Prepričanje se mu diktira. Tako vzgaja država »značaje«, »dobre« državljane.

Danes se štipendije polagoma ukinjajo. Kaj bi revež študiral! Podpore uživajo le še dijaki naših dveh meščanskih strank, le »kataliki« in »napredni« dijaki. Oni imajo svoje menze in stanovanja. Priključi se jim in dobil boš vsega, ubogi Lazar! Marsikdo je prisiljen to storiti. Kdor pa nima sredstev in tega ne stori, ta lahko ostane doma, »njemu ni treba študirati, naj gre v službo, naj...»

In sedaj vprašamo to gospodo: Ali mislijo, da se bodo dotični vedno prištevali med njihovo čredo? Ali mislijo, da bodo vedno sledili njihovim konservativnim, nesocijalnim in frakarskim načelom? Upamo, da ne! Upamo, da večina ne bo omahnila, ampak da si bo tako le še bolj utrdila svoje prepričanje. Taki pa, ki za udobno življenje za vedno prodajo svoje prepričanje (žal, da je mnogo takih!), pa naj le ostanejo, kjer so.

Sicer bi se dalo vse to izboljšati, saj imamo stanovsko organizacijo SSLU, ki že tretje leto »deluje«. Toda tem gospodom je več za politično, kakor pa za materialno stran dijakov. Bojijo se, da ne bi par svobodnih akademikov, ki nimajo za seboj magnatov in bank, prišlo v kako skupno menzo, za katero ne morejo ničesar prispevati. In to jim je trn v peti. Le zato še nimamo skupne menze.

Tak je danes naš položaj. Položaj svobodoljubnega študenta je sramoten, škandalozen. Toda gospoda naj si zapomni, da bo prišel dan, ko se bo nabralo v naših dušah preveč gneva. In ta gnev si bo poiskal proste poti. Razvoj časa gre naprej počasi in postopoma, toda z gotovostjo...

Josip Šeško.

Preganjanje učiteljstva. »Učiteljski tovariš« 27. okt. in 22. dec. 1927. ter 19. jan. t. l. poroča o preganjanju, kateremu je izpostavljeno zlasti učiteljstvo prevaljskega okraja. Tukaj mi gre za tako objasnitev preganjanja, ki ga »U. T.« ne more podati.

Če primerjamo nacionalni in socialni položaj slovenskega naroda v kralj. SHS s položajem v pokojni Avstriji, moramo reči, da ni bistvene razlike med pokojno Avstrijo in kralj. SHS v tem, da tamkaj ljudi in posebej učitelje, ki so bili kakorkoli revolucionarni ali ki so jih smatrali za take, niso preganjali, tu pa da jih preganjajo. V tem oziru nismo na slabšem. Razlika pa je v tem, da so v Avstriji vsaj v zadnjih desetletjih pred vojno, ko se je demokracija nekoliko utrdila, čuvali neko zakonitost postopanja, dočim je v tej državi ne čuvajo; še bolj pa v tem, da je moralni nivo slovenske javnosti v kralj. SHS padel strahotno nizko. To, kar se danes dogaja z učiteljstvom zlasti v prevaljskem okraju, bi takrat odjekalo po vsej Sloveniji in celo po vsej državi. A, kdo se danes zmeniš za te »malenkosti«!

Kajti nevzdržno se vrši »ujedinenje« na nivô onih, ki imajo v državi oblast in slovenska javnost presoja vse reči samo še v tej relaciji: Če streljajo in pobijajo v Makedoniji ljudi kar tako iz navade, vrše nad njimi najrazličnejša nasilja, če jih Glavnjači lahko po mili volji pretepajo do krvi, potem je v Sloveniji dovoljeno žandarjem vsaj vdirati v stanovanja in prebirati privatno korespondenco brez pismenega odloka preiskovalnega oblastva. To je sedaj namreč stalno na dnevnem redu pri učiteljih tistega okraja, v katerem je Mežica. Zakonitost, osnovne državljske pravice, ugled učiteljskega stanu — no, pustimo to. Z žandarji med učiteljstvo!

V samostojni združenji Sloveniji bi se take protizakonitosti ne dogajale, kajti v splošnem imamo Slovenci vendarle nekoliko več pravnega čuta kakor tam doli. V politično samostojni Sloveniji bi se tudi poenostavila delitev duha in okrepila ter konsolidirala bi se organizacija delovnega ljudstva. Zaradi delovnega ljudstva preganjani ljudje bi imeli nekje oporo. Tesne zveze z belgrajskimi oblastniki, v katero smo obsojeni po vidovdanski ustavi, centralizmu, pa neznosno komplicira naše življenje, nas razkrajaja moralno in upropašča materialno. V tej tesni zvezi živijo zlasti upravni funkcionarji

od velikega župana do okrajnega glavarja in žandarja pod sugestijo balkanskega pravnega pojmovanja. Oni čutijo: tam doli je gospodar, po njegovi volji in v njegovem duhu moramo delati.

In še nekaj je treba povedati: Če bi se kaj takega, kar se danes dogaja z učitelji prevaljskega okraja, godilo z učitelji, izrazitimi pristaši ene izmed vladnih ali za vstop v belgrajsko vlado se pote- gujočih strank, tedaj bi strankino časništvo v strašnih naslovih kri- čalo o terorju in kršenju zakona. Ker preganjani učitelji niso pri- padniki katere teh strank, zato terorja ni in ni protizakonitosti; kajti tudi za SLS, to »edino legitimno zastopnico Slovenije« se za- čenja teror in protizakonitost šele takrat, kadar je v opoziciji ali če so prizadeti njeni izraziti pristaši. Na ta način ne pridemo ni- kamor. Za politiko osvobojenja in združevanja Slovenije je pa že treba nekoliko več moralne moči!

L. U.

OPOMBE

Medicinska fakulteta

To niso pomote, ki jih človek zagreši zavoljo naglice.

Zadnjič je »Slovenec« na napad dr. Kostića (moj bog, po tem Balkanu Kostići, Kostovi kar mrgolijo) objavil uvodnik v obrambo slovenske univerze. Pa o medicinski fakulteti — podoba je, da bo to Belgrad najprej zadel s svojo sanacijo — »Slovenec« ni črnil besede.

O priliki novemberskih demonstracij za univerzo je zdrav- niška zbornica izdala platoničen proglas. O medicinski fakulteti — ne bev ne mev.

Treba je vedeti, kdo je s kom. Medicinci, študentje morajo stati na preži sami.

L. M.

*Morala med študenti**

Vekoslav Iskra.

Baldomir Schenk.

(Le kakšne obraze imamo ljudje!)

Sportniki SSLU so odhajali v Italijo na nekakšne tekme, ki jih prireja visokošolska fašistovska zveza. Skupina študentov je na po- staji skušala demonstrirati proti Italiji, fašizmu, proti sklepu SSLU. Baldomir Schenk jih je miril, sicer da pokliče policijo.

Pred meseci je Baldomir Schenk klical univerzitetno oblast zo- per Klub neodv. akademikov. Klub je apeliral na akademsko zvezo, ta pa se je s pojasnili Baldomirja Schenka zadovoljila.

* O znanem študentovskem procesu (Iskra ca. Ciril Kočevar bomo poročali, ko bo pred kasacijskim sodiščem zadeva pravno končana in nam bo material na razpolago. — Uredništvo.

Zdaj ne apeliramo nikamor. Brezupno je, kako je mlade ljudi osvojila bolna topost. Samo to: Baldomir Schenk je bil v SSLU. izvoljen z glasovi Borcev, Križarjev itd.

Ludvik Mrzel.

Poročila o Rusiji

Mladen Kostov poroča o Rusiji. V »Jutru« in »Življenju in Svetu« priobčuje bolgarski emigrant in publicist ter propagator zблиžanja med kraljevino SHS in Bolgarijo Mladen Kostov svoje vtise iz Rusije. Ko je »Jutro« ta poročila napovedalo, ni gotovo nihče pričakoval, da bo Kostov na ljubo kakim simpatijam za Rusijo prikrival senčne strani današnjih ruskih razmer. Saj se vsi zavedamo, da take strani obstoje, da je to neizbežno in da bi bilo slabo spričevalo naše moči, če bi se bali cele resnice. Eno pa je človek vendarle pričakoval: da bo ta publicist poznal vsaj abecedo poštenega poročanja. Treba bi bilo namreč vendarle pokazati nekoliko spoštovanja do ljudi, ki so toliko tvegali in žrtvovali, pa naj Kostov tudi misli, da je vse skupaj zmota, in treba bi bilo poročati primerjajoče: kakšne so bile razmere pod carizmom, kakšne so danes, ljudje kakšnih moralnih in intelektualnih kvalitet so bili na vladi takrat in kakšnih danes, kaj se je snovalo in delalo pod carizmom, kaj pa se snuje in dela danes. Kostov ima lahko tudi mnenje, da bi z demokratičnim sodelovanjem vseh slojev, ki so sestavljali vlado Kerenskega, delo boljše prospevalo in da boljševiki greše, če te sloje odrivajo od skupnega vladanja in sodelovanja, a od zgoraj navedenih principov poštenega in objektivnega poročanja ga ne odvezuje nobeno politično naziranje. Precej drugače kakor Kostov sta o današnji Rusiji poročala dva tudi nekomunistična srbska intelektualca Dragiša Vasić in Sreten Stanojević v »Politiki« 14. XII. 1927! Kostov teh principov ne pozna. Njegova poročila so brez duha, polna zlobe in mestoma naravnost pobalinska. Obširneje se baviti z njimi nimamo ne časa, ne prostora. Da »Jutro« nudi prostor za taka poročila, je čisto razumljivo. Nekoliko težje, četudi še vedno razumljivo je, da daje prostor za taka poročila g. Borko v »Življenju in svetu«. Popolnoma nerazumljivo pa je, kako naj pride do zблиžanja z narodi, dokler so na delu za zблиžanje taki ljudje.

Lojze Udë.

Popravek. V I. pogl. razprave »Kaj je narod in ali smo Slovenci narod ali ne?« sem napisal, da nimajo zapadni Evropeci za narod, ki ne živi v lastni državi, posebnih izrazov. V oklepaju pravim nato: »Le Nemei nimajo za ta pojem besedo »Nationalität«, dočim ostali zap. Evropeci poznajo poleg »nacije« le še *people, people, popolo, Volk*, kar je po naše ljudstvo.« To ni čisto točno in se more napačno razumeti. Nemei ta izraz v navedenem smislu res pogosto uporabljajo. Vendar pa poznajo tudi Francozi in Italijani in podobno najbrž še kateri drugi narodi še izraze *nationalité, nazionalità, le*, da jih uporabljajo, kolikor vem, bolj redko, čeprav navadno res v pomenu samosvoje jezikovne skupine, brez ozira na to, ali živi v svoji državi ali ne. To netočnost, ki sem jo opazil prepozno, da bi jo mogel takoj popraviti, opravičuje dejstvo splošne neustaljenosti v rabi vseh teh izrazov, kar konstatira n. pr. tudi Masaryk v »Novi Evropi« (hrvatski prevod Stjepana Musolina str. 41). Hotel sem pač s posebnim poudarkom pribiti značilnost, da ne kaže zap. Evropa v duhu pravila, ki ga vzdržuje zlasti masa politikov in juristov, v razvojnem stadiju, v katerem se nahaja, dovolj smisla za ločevanje med narodno in državno pripadnostjo, da stavi organizacijo nad narod in nad vse vrednote človeškega življenja in da so ta duh etatizma posneli zlasti naši Jugoslovenci z »nacijo« vred.

Lojze Udë.

Dalje smatra uredništvo »Svobodne Mladine« za svojo dolžnost, da se v svojem imenu in v imenu sotrudništva zahvali bivšemu konzorciju za vse žrtve in pomoč. Ta zahvala velja zlasti g. inšp. Milošu Štiblerju in tov. Stanku Tomšiču.

S tem, da so se izvršile navedene nujne izpremembe, ki so predvsem formalnega značaja, je postal list tudi v nekem oziru idejno samostojnejši. Zavedamo se, da smo odslej sami gospodarji v svoji hiši, zavedamo pa se hkrati velike odgovornosti, ki nam jo nalaga ta osamosvojitev. Zavedamo se, da nam je s tem aktom padla v breme zlasti odgovornost v finančnem oziru in da se nam ni nadejati nikakšnih drugačnih gmotnih virov, kot jo tvorita naročnina in tiskovni sklad. Vsi naši prijatelji naj bi pomagali pri nabiranju naročnikov, zlasti pa, da bi prispevali v tiskovni sklad, ki ima namen ustvariti listu samostojno trdno finančno podlago. Naročniki, list je torej v naših rokah, z vašo pomočjo bo »Svobodna Mladina« vzrasla ali pa poginila. Skrbite za to, da ne bo propal list, ki ima pravico do obstoja; ki ima dovolj idealnih in voljnih sil, ki naj omogočijo slovenskemu narodu njegovo samostojnost in razmah. Ne dajte, da bi se vse zrušilo radi tistih borih štirideset dinarjev! Čas je ugoden, pomagajte!

Za uredništvo

»Svobodne Mladine«:

Alfonz Gspan. Vinko Košak.

LISTNICA UPRAVE:

Tej številki smo priložili položnice. Ponovno pozivljamo vse naročnike, da v roku 14. dni poravnajo naročnino, ker jim bomo sicer morali list ustaviti. Kdor ne more plačati cele naročnine, naj plača vsaj polovico. Tiste, ki morejo prispevati kaj več pa prosimo, da prispevajo za tiskovni sklad. Upamo, da bodo naročniki izpolnili svojo dolžnost, kakor jo moramo tudi mi in se ne bodo več pritoževali, da mesečnik ne Źihaja redno, kajti le od plačevanja naročnine je odvisna njegova usoda.

Popravek:

Gospod O. A. M., ki je poročal o »Mladini« v »Nar. dnevniku« 5. XI. 1927. in katerega oceno smo priobčili v »Mladini« IV. št. 2., nas je naprosil, da priobčimo z ozirom na smisel nastopni popravek:

Iz te prve številke »Mladine« je videti, da hoče skupina akademikov izpopolniti to vrzel, zevajočo v našem življenju. Ti ljudje, polni dinamičnega idealizma, spoznavajo, da brez rodne grude, brez narodnosti ne more biti nobene prave kulture, ne duševne ne materijelne. Oni se dobro zavedajo, da je narodnost edini medij, prizna, v kateri se morajo lomiti in se primerno modificirati žarki tujih kultur, ker bi brez te narodnostne aktivnosti nastala ali popolna odvisnost od tujih kultur, tedaj zaslužnjene lastne narodnosti, ali pa bi se morala ta v sebi zakrkniti in izsušiti, ako bi tuje kulture kratko odbijala in jih zavračala. Ni dvoma, da je narodnost v tem zmislju nosilec vsake prave duhovne in materijelne kulture. Zato to revijo, dokler bo stala na tem temelju, najtoplejše priporočamo.

Kakšne poslance si je volilo slovensko ljudstvo.*

Št. IIj, 16. XII. 1927.

P. n. uredništvo «Mladine»

Ljubljana!

Poslali ste moji hčerki Mileni 2 štev. »Mladine« na ogled; ker se ona ne bavi s zadevnimi vprašanji je iste meni prepustila v presojo.

Prečitavši sem razočaran nad vsebino to je nad smotrom ki ga proglašajo izdajatelji za svoj program. »Tužna nam majka«!

Pred dobrimi 100 leti je Vodnik iskal Slovence pa je našel le Kranjce. Tolmačil je, da se zovemo Kranjci, ker smo na kraju. To je da smo krajna veja celokupnih Slovencev, to je Moskoviterjev Poljakov Čehov Srbov ter ostalih Slovenov ali Slovencev (»Slovo«). Čehi imajo novo Čehoslovensko državo. V Karpatih so še danes Slovenci, izdajajo celo list »Slovenec«. Torej samo mi praimo da smo sami tu Slovenci, ostali pa, da so Slovani.

Torej vi nočete da smo s Hrvati in Srbo eno en narod. Vam ni dovolj niti slovenska samoprava. Vi hočete več celo samoslovensko državo. Torej vi ali mi polmiljonski Kranjci naj hočemo združeno Slovenijo. Pričakovati je torej skorajšnje napovedi vojne 70 milijonskemu narodu Nemcev za osvoboditev Korotana in 40 milijonskemu narodu Italijanov za osvoboditev Primorcev ter tako združitev vseh Slovencev v lastno samosvojo državo.

Razume se samoposebi da hočete vse to izvesti brez Hrvatov in Srbov ker mi smo narod zase. O da, ko bi bili vi merodajni zastopniki Slovencev bi znali skoro doseči da nas Hrvati in Srbi po vrednosti zavržejo še ta mali ostanek Italijanov in Nemcev kjer bi si že povoljno ustvarjali svojo narodno samostojnost.

Ko sem bil poslanec sem to stvarno govoril z vodilnim srbskim državnikom. Pravi: vi nočete z nama, hočete da ste narod za sebe. Idite k vragu kamor vas srce vleče mi vas ne trebamo. Zbog vas nam ni treba spora z Italijani in Nemci. Jaz ugovarjam da mi smo in hočemo biti narodna in državna enota to je vsi eno. On pravi: »Korošec je vodja Slovencev, a on noče z nami.«

Tako torej. A ko je sedaj ljudska stranka kot zastopnica naroda krenila na pravo pot hočete vi na novo grešit in razdirati. K sreči da ostanete brezpomembni.

Naša rešitev je v spojitvi s Hrvati to je en književni jezik za Hrvate Srbe in Slovence. Ako bi pred sto leti ljubljanski voditelji sprejeli načrt Gaja in Vraza bi to bila naša sreča. Slovenijo tako kakor vi hočete rabi samo Ljubljana radi svojega blagostanja in eksistence, ne pa narod. Cela Štajerska z brežiškimi in krškimi posavjem gravitira več na Zagreb kakor na Ljubljano. Pri nas imamo časopise in knjige hrvatske in srbske kakor slovenske ter se čita vse enako brez izbire. To mora priti povsod v tem bo rešitev. Pri- lično plačam ti dve štev. a dalje kaj takega ne pošiljajte

pozdrav Iván Mirmolja.

* Priobčujemo pismo, ki smo ga prejeli od bivšega poslanca S. K. S. v belgrajski narodni skupščini. Komentar naj si napravi vsak bra- vec sam. (Uredništvo.)